

Testes cuiusque tragoediae ratione fere temporum
ordinaui. testium codices siglis notauit usitatis.

ACHILLES

I

Plautus, *Poen.* 1:

Achillem Aristarchi mihi commentari lubet;
inde mihi principium capiam, ex ea tragoedia.
sileteque et tacete atque animum aduertite.
audire iubet uos imperator histricus (*histrycus codd.*),
5 bonoque ut animo sedeat in subselliis
et qui esurientes (*D⁴: esuplentes BCD¹*) et qui saturi
uenerint.
qui edistis multo fecistis sapientius;
qui non edistis saturi fite fabulis.
nam cui paratumst quod edit, nostra gratia
10 nimia est stultitia sessum inpransum incedere.
exsurge praeco, fac populo audientiam.
iam dudum exspecto si tuom officium scias;
exerce uocem quam per uiuisque et colis.
nam nisi clamabis tacitum (*Turnebus: ta titum B: statim
CD*) te obrepet fames.
15 age nunc reside duplicem ut mercedem feras.
bonum factum, †esse† edicta ut seruetis mea.
scortum exoletum ne quis in proscaenio
sedeat, neu (*Camerarius: niue codd.*) lictor uerbum aut
uirgae muttiant,
neu designator praeter os obambulet,
20 neu sessum ducat dum histrio in scaena (*scena codd.*) siet.
diu qui domi otiosi dormierunt, decet
animo aequo nunc stent uel dormire temperent.
serui ne obsideant, liberis ut sit locus,
uel aes pro capite dent; si id facere non queunt

- 25 domum abeant, uitent ancipiti infortunio,
 ne et hic uariantur uirgis et loris domi
 si minus curassint (cura sint *codd.*) †quom eri ueniant
 domum†.
 nutrices pueros infantis minutulos
 domi ut procurent, neu quae spectatum adferat
- 30 ne et ipsae sitiunt et pueri pereant (*CD*: pertant *B*:
 peritent *T*) fame
 neu esurientes hic quasi haedi obuagiant.
 matronae tacitae spectent, tacitae rideant (*redeant C*:
 rediant *B*: reddeant *D*),
 canora hic uoce sua tinnire temperent,
 domum sermones fabulandi conferant
- 35 ne et hic uiris sint et domi molestiae.
 quodque ad ludorum curatores attinet,
 ne palma detur quouquam artifici iniuria,
 neu ambitionis caussa extrudantur foras
 quo deteriores anteponantur bonis.
- 40 et hoc quoque etiam quod paene oblitus fui:
 dum ludi fiunt in popinam pedisequi
 inruptionem facite; nunc dum occasio est,
 nunc dum scribilitae aestuant occurrite.
 haec quae imperata sunt pro imperio historico,
- 45 bonum hercle factum, pro se quisque ut meminerit.
 ad argumentum nunc uicissatim uolo
 remigrare ut aequae mecum sitis gnarures (*T*: siti signa
 rures *BCD*);
 eius nunc regiones limites confinia
 determinabo; ei (*codd. Plauti*: eius *codd. Non.* p. II.25)
 rei ego sum factus finitor.

II

(a) Cicero, *Verr.* 2. I. 46: Delum uenit. ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima, eaque in onerariam nauem suam conicienda curauit. postridie cum fanum spoliatum uiderent ii qui Delum incolebant, grauiter ferebant; est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. uerbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. tum subito tempestates coortae sunt maximae, iudices, ut non modo proficisci cum cuperet Dolabella non posset sed uix in oppido consisteret.

ita magni fluctus eiciebantur.

hic nauis illa praedonis istius, onusta signis religiosi, expulsa atque eiecta fluctu frangitur; in litore signa illa Apollinis reperiuntur; iussu Dolabellae reponuntur. tempestas sedatur, Dolabella Delo proficiscitur.

(b) Schol. Gronouianus: ITA MAGNI FLUCTVS EICIEBANTVR. Enniano hemistichio usus est ex ea tragoedia quae Achilles inscribitur.

III

Festus, p. 282.9:

pro lato aere astitit,

Ennius in Achille Aristarchi cum ait, significat clipeo ante se protento.

IV

(a) Festus, p. 394.33: SVBICES Ennius in Achille pro subiectis posuit cum dixit nubes:

*per ego deum sublimas subices
 umidas unde oritur imber sonitu saeuo et spiritu.*

III in Achille Scaliger: achillae in F

IV (a) 3 deum subices F 4 inde oritur imber sonitus aeuo spiritu F

(b) Gellius 4.17.13: congruens igitur est ut subices etiam, quod proinde ut obices compositum est, u littera breui dici oporteat.

14: Ennius in tragoedia quae Achilles inscribitur subices pro aere alto ponit, qui caelo subiectus est, in his uersibus: 'per ego deum sublimas subices humidus unde oritur imber sonitu saeuo et strepitu'. plerosque omnes tamen legere audias u littera producta.

(c) Nonius, p. 169.1: SVBICES noue positum; non a subiciendo sed altitudine. Ennius Achille (acille *codd.*): 'per ego deum sublimas subicis umidas unde oritur imber'.

V

Nonius, p. 147.18: OBVARARE, peruertere, deprauare; dictum a uaris. Ennius Achille:

†nam consilius† obuarant quibus tam concedit hic ordo. 5

VI

Nonius, p. 166.20: REGREDERE, reuocare. Ennius Achille:

quo nunc incerta re atque inorata gradum 6
regredere conare?

VII

Nonius, p. 277.23: DEFENDERE, †tueri† depellere (debellare ueri *A^A*). Ennius Achille:

serua ciues, defende hostes cum potes defendere. 8

VIII

Nonius, p. 472.26: PROELIANT. Ennius Achille:

†inta† mortales inter sese pugnant proeliant. 9

V acille *codd.*: 5 nam consiliis ius *Timpanaro*

VII in achille *Gen.*: in chille (achilleo *B²*) que te *B*

VIII 9 inta mortales *LB^AC^A*: ita mortales *A^A*: mortales interea *Klussmann*: interea mortales *Lachmann*

IX

Isidorus, *Diff.* 1.218: inter famam et gloriam: gloria quippe uirtutum est, fama uero uitiorum. Ennius in Achille:

summam tu tibi pro mala uita famam extolles 10
et pro bona paratam gloriam.
male uolentes [enim] famam tollunt, bene uolentes gloriam.

AIAX

X

Cicero, *Off.* 1.114: suum quisque igitur noscat ingenium acremque se et bonorum et uitiorum suorum iudicem praebeat, ne scaenici plus quam nos uideantur habere prudentiae. illi enim non optumas sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt: qui uoce freti sunt Epigonos Medumque (Medeamque *X*), qui gestu Melanippam (melenippam *B*: menalippam *bX*), Clytemestram (clitemestram *Lp*: clitimestram *c*), semper Rupilius quem ego memini Antiopam (Anthiopam *Z*), non saepe Aesopus Aiace.

XI

(a) Varro, *Ling.* 6.6: cum stella prima exorta...id tempus dictum a Graecis ἑσπέρια, Latine uesper; ut ante solem ortum quod eadem stella uocatur iubar, quod iubata. Pacui dicit pastor...Enni Aiax:

lumen iubarne in caelo cerno? 13

(b) Varro, *Ling.* 6.81: cerno idem ualet. itaque pro uideo ait Ennius: 'lumen iubarne in caelo cerno?'

IX 12 enim *del. Ribbeck*

XI (a) Enni *Laetus*: ennius *F*

(c) Varro, *Ling.* 7.75: possunt triones dicti, vii quod ita sitae stellae ut ternae trigona faciant. †aliquod†

76: 'lumen iubarne in caelo cerno?' iubar dicitur stella lucifer. †quae† in summo quod habet lumen diffusum ut leo in capite iubam. huius ortus significat circiter esse extremam noctem. itaque ait Pacuius...

XII

Festus, p. 482.3: TVLLIOS al)ij dixerunt esse silanos, alii (ali F) riuos, alii (ali F) uehementes proiectiones sanguinis arcuatim fluentis quales sunt Tiburi in Aniene. Ennius in Aiace:

†a iax† misso sanguine tepido tullii efflantes uolant. 14

XIII

Nonius, p. 393.7: STATIM producta prima syllaba, a stando, perseueranter et aequaliter significat... Ennius Aiace:

qui rem cum Achiuus gesserunt statim. 15

ALCMEO

XIV

(a) Cicero, *De orat.* 3.154: nouantur autem uerba quae ab eo qui dicit ipso gignuntur ac fiunt uel coniungendis uerbis ut haec: 'tum pauor sapientiam omnem (mihi *add. M*: sapientiam mihi omnem 'pars integrorum' [Vahlen]; *cod. G Non. p. 16.7*: omnem sapientiam mihi *cod. L Non.*) exanimato (exanimo B) expectorat (expectarat A) (v. 17)'; 'num non uis huius me uersutiloquas malitias'. uidetis enim et 'uersutiloquas' et 'expectorat' ex coniunctione facta esse uerba, non nata. sed saepe uel sine coniunctione...

XII ennius inaiacea. iax F 14 tullii F: tullii *codd. Pauli*
XIII 15 achibidis A^d

(b) Cicero, *De orat.* 3.217: aliud enim uocis genus iracundia sibi sumat, acutum... aliud miseratio ac maeror, flexible...

218: aliud metus, demissum et haesitans et abiectum:

multis sum modis circumuentus, morbo exilio atque inopia. 16

tum pauor sapientiam omnem exanimato expectorat.

†alter† terribilem minatur uitae cruciatum et necem;

quae nemo est tam firmo ingenio et tanta confidentia

quin refugiat timido sanguen atque exalbescat metu. 20

219: aliud uis, contentum...

(c) Cicero, *Tusc.* 4.19: quae autem subiecta sunt sub metum, ea sic definiunt: pigritiam... terrorem... timorem... pauorem metum mentem loco mouentem, ex quo illud Enni (*V^{rec}M*: Ennius X) 'tum pauor sapientiam omnem exanimato (omnem mihi ex anima *codd.*) expectorat (*K*²: expectaret X: expectoret B: expelleret *V^{rec}*) (v. 17)'; exanimationem... conturbationem... formidinem...

(d) Cicero, *Fin.* 4.62: hoc uero te ferre non potuisse, quod antiqui illi quasi barbati, ut nos de nostris solemus dicere, crediderint (crediderunt *RNV*), eius, qui honeste uiueret, si idem etiam bene ualeret, bene audiret, copiosus esset, optabiliorem fore uitam melioremque et magis expetendam quam illius, qui aequae uir bonus multis modis esset, ut Enni Alcmeo, 'circumuentus morbo exilio atque inopia (v. 16)'.
(e) Cicero, *Fin.* 5.31: quis est enim aut quotus quisque (est *add. codd. Non. p. 224.18*), cui, mors cum adpropinquet, non 'refugiat timido sanguen (refugiat timidos anguis *BERN*¹: refugiat timido sanguis *N²V*: fugiat timido sanguen *codd. Non.*) atque exalbescat metu (v. 20)'.
(f) Cicero, *Hortens. frag. ap. Prisc. Gramm.* II 250.12: ut ait Ennius, 'refugiat timido sanguen atque exalbescat metu (v. 20)'.

XIV (b) 16 modis sum L 17 omnem mi P: omnem mihi VO 18 alter L: om. M minatur L 20 sanguine L

XV

(a) Cicero, *Ac.* 2.52: illud enim dicimus non eandem esse uim neque integritatem dormientium et uigilantium nec mente nec sensu... quod idem contingit insanis, ut et incipientes furere sentiant et dicant aliquid quod non sit id uideri sibi et cum relaxentur sentiant atque illa dicant Alcmeonis:

sed mihi neutiquam cor consentit cum oculorum aspectu. 21

(b) Cicero, *Ac.* 2.88: dormientium et uinulentorum et furiosorum uisa inbecilliora esse dicebas quam uigilantium siccorum sanorum. quo modo? quia cum expectatus esset Ennius non diceret se uidisse Homerum sed uisum esse, Alcmeo autem: 'sed mihi neutiquam cor consentit — (v. 21)'. similia de uinulentis...

89: quid loquar de insanis? ... quid ipse Alcmeo tuus, qui negat cor sibi cum oculis consentire, nonne ibidem incitato furore:

unde haec flamma oritur? 22

et illa deinceps:

†incede incede† *adsunt; me expetunt.*

quid cum uirginis fidem implorat:

*fer mi auxilium, pestem abige a me,
flammiferam hanc uim quae me excruciat.* 25
*caeruleae incinctae igni incedunt,
circumstant cum ardentibus taedis.*

num dubitas quin sibi haec uidere uideatur? itemque cetera:

*intendit crinitus Apollo
arcum auratum luna innixus;
Diana facem iacit a laeua.* 30

qui magis haec crederet si essent quam credebat quia uidebantur? apparet enim iam cor cum oculis consentire.

XV (b) 23 in caede in caede V 26 caeruleae (cerulacae B) incincte igni *codd.*: caeruleo incinctae angui *Columna*

(c) Festus, p. 162.14:

NEVTIQVAM pro
cum ait 'sed
lorum aspect (v. 21)
neutiquam

XVI

Nonius, p. 127.13: IAMDIV pro olim... Ennius Alcmeone:

factum est iam diu. 31

ALEXANDER

XVII

(a) Cicero, *Att.* 8.11.3: uoluisti enim me quid de his malis sentirem ostendere. προθεσπίζω igitur, noster Attice, non hariolans ut illa (*Pius*: utilia *codd.*) cui nemo credit sed coniectura prospiciens: 'iamque mari (maria *codd.*) magno—(v. 43)'. non multo, inquam, secus possum uaticinari. tanta malorum impendet Ἰλιάς.

(b) Cicero, *Orat.* 155: atque etiam a quibusdam sero iam emendatur antiquitas, qui haec reprehendunt. nam pro deum atque hominum fidem deorum aiunt. ita credo hoc illi nesciebant. an dabat hanc licentiam consuetudo? itaque idem poeta qui inusitatus contraxerat 'patris mei meum factum pudet (v. 37)' pro meorum factorum, et 'textitur exitium examen rapit (v. 44)' pro exitiorum, non dicit liberum ut plerique loquimur... at ille alter in Chryse...

156: ... atqui (*uulgo*: et quid *Heerdegen*: quid *A*: et qui *L*) dixit Accius...

(c) Cicero, *Diu.* 1.66: inest igitur in animis praesagatio (*uulgo*: praesagatio *codd.*) extrinsecus iniecta atque inclusa diuinitus. ea

XV (c) NEVTIQVAM pro nullo modo — *Paulus*

si exarsit acrius furor appellatur cum a corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur.

*sed quid oculis rapere uisa est derepente ardentibus?
ubi illa paulo ante sapiens †uirginali† modestia?*

*mater, optumatum multo mulier melior mulierum,
missa sum superstitiosis hariolationibus;
†neque† me Apollo fatis fandis dementem inuitam ciet.
uirgines uereor aequalis, patris mei meum factum pudet,
optumi uiri. mea mater, tui me miseret, mei piget.
optumam progeniem Priamo peperisti extra me. hoc dolet:
men obesse, illos prodesse, me obstare, illos obsequi.*

o poema tenerum et moratum atque molle. sed hoc minus ad rem.

67: illud quod uolumus expressum est ut uaticinari furor uera soleat.

*adest adest fax obuoluta sanguine atque incendio.
multos annos latuit. ciues ferte opem et restinguite.*

deus (restinguit deus AV) inclusus corpore humano iam, non Cassandra loquitur.

*iamque mari magno classis cita
textitur. exitium examen rapit.
adueniet. fera ueliolantibus
nauibus compleuit manus litora.*

tragoedias loqui uideor et fabulas.

XVII (c) 32 rabere Lambinus 1573 33 (aut) ubi Lachmann uirginale B¹
34 optumatum uulgo: optumarum Porson: optuma tum AVB 36 meque
Grotius: namque me Hottinger: namque Ribbeck 37 uereor Ribbeck: uero**
(o ex e corr.) B: uero AV 39 peperisti Marsus: repperisti AVB 40 me*
B 42 referte AV 45 aduenit et fera V² 46 complebit P

(d) Cicero, *Diu.* 1.114: multos nemora siluaeque, multos amnes aut maria commouent, quorum furibunda mens uidet ante multo quae sint futura. quo de genere illa sunt:

*eheu uidete:
iudicauit inclitum iudicium inter deas tris aliquis,
quo iudicio Lacedaemonia mulier Furiarum una adueniet.*

eodem enim modo multa a uaticinantibus saepe praedicta sunt.

(e) Cicero, *Diu.* 2.112: at multi saepe uera uaticinati, ut Cassandra: 'iamque mari magno—(v. 43)' eademque paulo (populo V) post: 'eheu uidete (v. 47)'.

113: num igitur me cogis etiam fabulis credere? quae delectationis (*ed. Veneta 1471*: delectationes AVB) habeant quantum uoles, uerbis sententiis numeris cantibus adiuentur; auctoritatem quidem nullam debemus nec fidem commenticiis rebus adiungere.

XVIII

Cicero, *Diu.* 1.42: haec etiamsi ficta sunt a poeta non absunt tamen a consuetudine somniorum. sit sane etiam illud commenticium quo Priamus est conturbatus quia

*mater grauida parere se ardentem facem
uisa est in somnis Hecuba. quo facto pater
rex ipse Priamus somnio mentis metu
perculsus curis sumptus suspirantibus*

XVII *Trag. inc. ap. Quintil. *Inst.* 9.3.77 Hecuba hoc dolet pudet piget, Varro, *Men. frag. ap. Non. pp.* 112.21, 328.28 adest fax inuoluta incendio (incendii *codd. Non. p.* 328.29), Vergilius, *Aen.* 2.569–74 Tyndarida aspicio... illa... Troiae et patriae communis Erinys | abdiderat sese; ex Vergilio Lucanus 10.59

XVIII *Ouidius, *Epist.* 17.237–8 fax quoque me terret quam se peperisse cruentam | ante diem partus est tua uisa parens.

XVII (d) 48 inter *add. B^c*: intus V^p

XVIII 50 se *om. H*

exsacrificabat hostiis balantibus.
tum coniecturam postulat pacem petens, 55
ut se edoceret obsecrans Apollinem
quo sese uertant tantae sortes somnium.
ibi ex oraclo uoce diuina edidit
Apollo puerum primus Priamo qui foret
postilla natus temperaret tollere; 60
eum esse exitium Troiae, pestem Pergamo.

sint haec ut dixi somnia fabularum. . .

XIX

Varro, *Ling.* 6.83: ab auribus uerba uidentur dicta audio et ausculto; aures (*A. Spengel: auris O. Mueller: audio F*) ab auco (*Laetus: abaucto F*), quod his auemus discere (*uulgo: dicere F*) semper, quod Ennius uidetur ἔτυμον ostendere uelle in Alexandro cum ait:

iam dudum ab ludis animus atque aures auent 62
auide exspectantes nuntium.

propter hanc aurium auiditatem theatra replentur.

XX

Varro, *Ling.* 7.82: apud Ennium: 'Andromachae nomen qui indidit recte ei indidit (v. 99)'. item:

quapropter Parim pastores nunc Alexandrum uocant. 64

imitari dum uoluit (*Aldus: uolunt F*) Euripidem (euripeden *F*) et ponere ἔτυμον, est lapsus; nam Euripides quod Graeca posuit, ἔτυμα sunt aperta. ille ait ideo nomen additum Andromachae, quod ἄνδρῳ μάχηται (*Aldus: andromache · quod andromachete F*); hoc Enni (ennii *F*) quis potest intellegere in uersu (*Turnebus:*

54 et sacrificabat *H* 56 doceret *V* 58 ubi *B* 60 temptaret tollere *H*: tempora extollere *V^c*

inuersum *F*) significare 'Andromachae nomen qui indidit recte indidit' aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia qui Paris fuisset, a quo Herculem quoque cognominatum Alexicacon, ab eo quod defensor esset hominum?

XXI

(a) Festus, p. 240.10:

antiquos u
 dicisum est i
 nifici ait neque
 in Alexandro
 †amidio† purus put(us)
 sycophanta est
 quo certior sc
 putatum dici sol
 ta id est pura fact

65

(b) Gellius, 7.5.10: scriptum est autem 'pulum putum' non in Carthaginensi solum foedere sed cum in multis aliis ueterum libris tum in Q. quoque Ennii tragoedia, quae inscribitur Alexander, et in satira M. Varronis, quae inscripta est δις παῖδες οἱ γέροντες.

XXII

Festus, p. 416.35: STOLIDVS, stultus. Ennius lib. 1. . . et in Alexandro:

hominem appellat. 'quid †lasciui† stolide?' non intellegit. 66

et Caecilius. . .

XXI (a) PVRVS antiqui dicebant pro puro, unde putatae uites et arbores, quod decisis impedimentis remaneret purae. aurum quoque putatum dici solet, id est expurgatum, et ratio putata, id est pura facta — *Paulus*
 XXII 66 lasciuus *Scaliger*

XXIII

Festus, p. 494.33: TAENIAS Graecam uocem sic interpretatur Verrius, ut dicat ornamentum esse laneum capitis honorati, ut sit apud Caecilium... Ennius in Alexandro:

uolans de caelo cum corona et taeniis.

Accius...

XXIV

Macrobius, *Sat.* 6.1.61 (7: dicam itaque primum quos ab aliis traxit uel ex dimidio sui uersus uel paene solidos): 'multi praeterea quos fama obscura recondit (Verg. *Aen.* 5.302)'. Ennius in Alexandro:

multi alii aduentant, paupertas quorum obscurat nomina.

XXV

Macrobius, *Sat.* 6.2.18 (1: locos locis componere sedet animo ut unde formati sint quasi de speculo cognoscas): 'o lux Dardaniae spes o fidissima Teucrum (Verg. *Aen.* 2.281)' et reliqua. Ennius in Alexandro:

*o lux Troiae, germane Hector,
quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?*

XXIV *ex Vergilio Statius, *Theb.* 6.560.

XXV *Vergilius, *Aen.* 2.281-6 o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum, | quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris | exspectate uenis? ut te post multa tuorum | funera, post uarios hominumque urbisque labores | defessi aspicimus. quae causa indigna serenos | foedauit uoltus? aut cur haec uolnera cerno?, 6.500-2 Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucris, | quis tam crudelis optauit sumere poenas? | quoi tantum de te licuit?

XXV 70 ita cumque tuo T miser <ades> Mariotti: miser <es> Vahlen

XXVI

Macrobius, *Sat.* 6.2.25: 'cum fatalis equus saltu super ardua uenit | Pergama et armatum peditem grauis attulit aluo (Verg. *Aen.* 6.515-16)'. Ennius in Alexandro:

*nam maximo saltu superauit grauidus armatis equus
qui suo partu ardua perdat Pergama.*

ANDROMACHA

XXVII

(a) Cicero, *Sest.* 120: quid fuit illud quod, recenti nuntio de illo senatus consulto quod factum est in templo Virtutis ad ludos scaenaeque perlato, consessu maximo summus artifex et mercurus semper partium in re publica (Naugerius: in TR.PL. codd.) tam quam in scaena optimarum, flens et recenti laetitia et mixto dolore ac desiderio mei, egit apud populum Romanum multo grauioribus uerbis meam causam quam egomet de me agere potuissem? summi enim poetae ingenium non solum

XXVI *Lucretius 1.476-7 nec clam durateus Troianis Pergama partu | inflammasset equos nocturno Graiugenarum; Vergilius, *Georg.* 3.139-41 exactis grauidae cum mensibus errant, | non illas grauibis quisquam iuga ducere plaustris, | non saltu superare uiam sit passus, *Aen.* 2.237-8 scandit fatalis machina muros | feta armis, 328-9 arduus armatos mediis in moenibus adstans | fundit equos, 6.515-16 cum fatalis ecus saltu super ardua uenit | Pergama et armatum peditem grauis attulit aluo; Ouidius, *Ars* 1.364 militibus grauidum laeta recepit equum; Macrobius, *Sat.* 3.13.13 nam Titius in suasionem legis Fanniae obicit saeculo suo quod porcum Troianum mensis inferant, quem illi ideo sic uocabant, quasi aliis inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit.

XXVI 72 nunc maxima P

arte sua sed etiam dolore exprimebat. †qua enim† (qua enim ui *Koechly*)

qui rem publicam certo animo adiuerit 74

statuerit, steterit cum *Achiuis*—

uobiscum me stetisse dicebat, uestros ordines demonstrabat. reuocabatur ab uniuersis.

re dubia 76

haut dubitarit uitam offerre nec capiti pepercerit.

121: haec quantis ab illo clamoribus agebantur. cum iam omissa gestu uerbis poetae et studio actoris (*Heruagius*: auctoris *codd.*) et exspectationi nostrae plauderetur:

SVMMVM AMICVM SVMMO IN BELLO

— nam illud ipse actor adiungebat amico animo et fortasse homines propter aliquod desiderium adprobabant —

SVMMO INGENIO PRAEDITVM.

tum (G: tam P: iam *ed. Ascens. 1531*) illa quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo post in eadem fabula sunt acta.

‘o pater— (v. 87).’

me, me ille absentem ut patrem deplorandum putabat (*ed. Ascens. 1531*: putarat *codd.*), quem Q. Catulus, quem multi alii saepe in senatu patriae nominarant. quanto cum fletu de illis nostris incendiis ac ruinis, cum patrem pulsum, patriam adfictam deploraret, domum incensam euersamque. sic egit ut, demonstrata pristina fortuna, cum se conuertisset,

‘haec omnia uidi inflammari (v. 92)’

fletum etiam inimicis atque inuidis excitaret.

122: pro di immortales. quid? illa quem ad modum dixit idem. quae mihi quidem ita acta et scripta uidentur esse ut uel a Q. Catulo, si reuixisset, praeclare posse dici uiderentur; is enim

XXVII (a) 77 haut *Madvig*: *ut (fuit aut) P: ut G dubitari G uitam *Naugerius*: uiam *codd.* pepercerit *uulgo*: peper P¹: peperit P^cG

libere reprehendere et accusare populi non numquam temeritatem solebat aut errorem senatus.

‘o (P: uero G) ingraticum Argiui (argui P¹), immunes (*schol. Bob.*: inanes *codd.*) Grai, inmemores benefici (benefitii *codd.*)’.

non erat illud quidem uerum; non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem a quo (P: quod G) acceperant non liceret, nec unus in quemquam umquam gravior quam in me uniuersi; sed tamen illud scripsit disertissimus poeta pro †me† (Telamone *Lambinus*), egit fortissimus actor, non solum optimus, de me, cum omnis ordines demonstraret, senatum equites Romanos uniuersum populum Romanum accusaret.

‘exulare sinitis (*ed. Ascens. 1531*: sinit *codd.*), sistis (si istis *codd.*) pelli (P: belli G), pulsum patimini’.

quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio uoluntatis ab uniuerso populo Romano in causa hominis non popularis, equidem audiebam (*ed. Ascens. 1531*: audiebamus *codd.*); existimare facilius possunt qui adfuerunt.

123: et quoniam huc me prouexit oratio, histrio casum meum totiens conlacrimauit, cum ita dolenter ageret causam meam, ut uox eius illa praeclara lacrimis impediretur; neque poetae, quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt; eaque populus Romanus non solum plausu sed etiam gemitu suo comprobauit. utrum igitur haec Aesopum potius pro me aut Accium dicere oportuit, si populus Romanus liber esset, an principes ciuitatis? nominatim sum appellatus in Bruto.

‘Tullius qui libertatem ciuibus stabiliuerat’.

miliens reuocatum est. parumne uidebatur populus Romanus iudicare id a me et a senatu esse constitutum quod perditum ciues sublatum per nos criminabantur?

(b) Cicero, *De orat.* 3.102: numquam agit hunc uersum Roscius eo gestu quo potest. . . quid ille alter? ‘quid petam praesidi

(praesidii *codd.*)? (v. 81)' quam leniter, quam remisse, quam non actuose. instat enim: 'o pater o patria o Priami domus (v. 87)'. in quo tanta commoueri actio non posset, si esset consumpta superiore motu et exhausta.

(c) Cicero, *De orat.* 3.183: est autem paean hic posterior non syllabarum numero sed aurium mensura, quod est acrius iudicium et certius, par fere cretico, qui est ex longa et breui et longa, ut 'quid petam praesidi (praesidii *codd.*) aut exsequar? quoue nunc (v. 81)'.
 1000

(d) Cicero, *De orat.* 3.217: aliud enim uocis genus iracundia sibi sumat, acutum, incitatum, crebro incidens... aliud miseratio ac maeror, flexibile plenum interruptum flebili uoce: ... et illa: 'o pater o patria o Priami domus (v. 87)'; et quae sequuntur 'haec omnia uidi (uidet *M*) inflammari, Priamo ui uitam euitari (ui uitam uitari *L*: uitam euitaret *M*) (vv. 92-3)'. aliud metus, demissum et haesitans et abiectum...
 1000

(e) Cicero, *Orat.* 92: translata dico, ut saepe iam, quae per similitudinem ab alia re aut suauitatis aut inopiae causa transferuntur; immutata (*Schütz*: mutata *AL*), in quibus pro uerbo proprio subicitur aliud quod idem significat sumptum ex re aliqua consequenti.

93: quod quamquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit cum (*L*: quod *A*) dixit Ennius farcem et urbem orbis (*L*: arcent urbem orbam *A*) (v. 83?) alio modo si pro patria arcem dixisset et horridam Africam terribili tremere tumultu cum dicit pro Afris immutate Africam†

(f) Cicero, *Tusc.* 1.85: sit igitur aliquis qui nihil mali habeat, nullum a fortuna uolnus acceperit. Metellus ille honoratis (*V*²: honoratus *X*) quattuor filiis aut (*K*: at *GRV*) quinquaginta Priamus, e (*V*²: om. *X*) quibus septemdecim iusta uxore natis. in utroque eandem habuit fortuna potestatem, sed usa in altero

est. Metellum enim multi filii filiae nepotes neptes in rogam inposuerunt, Priamum tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. hic si uiuis filiis incolumi regno occidisset 'astante ope barbarica, tectis caelatis laqueatis (vv. 89-90)' utrum tandem a bonis an a malis discessisset? tum profecto uideretur a bonis. at certe ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa canerentur: 'haec omnia uidi inflammari, Priamo ui uitam euitari, Iouis aram sanguine turpari (vv. 92-4)'. quasi uero ista ui (*Petrus Crassus*: uel *codd.*) quicquam tum potuerit ei melius accidere. quodsi ante occidisset, talem (*Dauisius*: tamen *codd.*) euentum omnino amisisset; hoc autem tempore sensum amisit malorum.

(g) Cicero, *Tusc.* 1.105: sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem ad currum religatum Achilles; lacerari eum et sentire, credo, putat. ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi uidetur; at illa sicut acerbissimam rem maeret:

uidi, uidere quod me passa aegerrime,
 Hectorem curru quadriiugo raptarier.

78

quem Hectorem, aut quam diu ille erit Hector? melius Accius et aliquando sapiens Achilles: 'immo enim uero corpus Priamo reddidi, Hectora (*Nieberding*: Hectorem *codd.*) abstuli'. non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris.

(h) Cicero, *Tusc.* 3.44: quaerendum igitur quem ad modum aegritudine priuemus eum qui ita dicat:

'pol mihi fortuna magis nunc deficit quam genus.
 namque regnum suppetebat mi, ut scias quanto e loco,
 quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna accidat
 (vv. 338-40)'.

XXVII (g) 79 curro GK¹R et fort. V¹ (-u in ras.)

quid? huic calix mulsi impingendus est, ut plorare desinat, aut
aliquid eius modi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

ex opibus summis opis egens Hector tuae. 80

huic subuenire debemus; quaerit enim auxilium.

*quid petam praesidi aut exequar? quoue nunc
auxilio exili aut fugae freta sim?* 81

*arce et urbe orba sum. quo accedam? quo applicem?
cui nec arae patriae domi stant, fractae et disiectae iacent,
fana flamma deflagrata, tosti †alii† stant parietes,
deformati atque abiecte crista.* 85

scitis quae sequantur et illa in primis (Tregder: illum primis X:
illud in primis V^cξ):

*o pater, o patria, o Priami domus,
saeptum altisono cardine templum.
uidi ego te adstante ope barbarica,
tectis caelatis laqueatis,* 90
auro ebore instructam regifice.

45: o poetam egregium. quamquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. sentit omnia repentina et necopinata esse grauiora. exaggeratis igitur regiis (ξ: regis X) opibus, quae uidebantur sempiternae fore, quid adiungit?

*haec omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,* 92
Iouis aram sanguine turpari.

praeclarum carmen. est enim et rebus et uerbis et modis lugubre. eripiamus huic aegritudinem. quo modo? conlocemus in culcita plumea...

XXVII (h) 81 praesidii X 82 exilii X fugae ξ Bentley: fuga X 85 alti M²ξ 89 adstantem (m eras. in V) X 90 laqueatis codd.: lacuatis Seruius auct. Aen. 1.726 91 regificem (m exp. K¹B) X 94 sanguine KR^c codd. Non. p. 181.1: sanguinem GR¹V

(i) Cicero, *Tusc.* 3.53: Karthaginenses multi Romae seruierrunt, Macedones rege Perse capto; uidi etiam in Peloponneso, cum essem adulescens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha (ξ: antromacha X) deplorare: 'haec omnia uidi (v. 92)'. sed iam (etiam KR) decantauerant fortasse. eo enim erant uoltu, oratione, omni reliquo motu et statu, ut eos Argiuos aut Sicyonios (sicionios K¹R) diceres (dicere X: corr. V^c), magisque me mouerant Corinthi subito aspectae (aspecta X: corr. V²) parietinae quam ipsos Corinthios, quorum animis diuturna cogitatio callum uetustatis obduxerat.

XXVIII

(a) Cicero, *De orat.* 2.155: '...miror cur philosophiae sicut Zethus ille Pacuuianus prope bellum indixeris'.

156: 'minime', inquit Antonius; 'ac sic decreui philosophari

XXVII *Plautus, *Bacch.* 933-4 o Troia o patria o Pergamum o Priame periisti senex | qui misere male mulcabere quadringentis Philippis aureis; Sallustius, *Iug.* 14.17 nunc uero exul patria domo, solus atque omnium honestarum rerum egens, quo accedam aut quos appellem?; Vergilius, *Aen.* 1.483 ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros, 2.241-2 o patria (O PATRIA. uersus Ennianus—*Seruius*) o diuom domus Ilium et incluta bello | moenia Dardanidum, 272-5 raptatus bigis ut quondam aterque cruento | puluere perque pedes traiectus lora tumentis. | ei mihi (EI MIHI. Ennii uersus—*Seruius*) qualis erat, quantum mutatus ab illo | Hectore, 499-505 uidi ipse furentem | caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas, | uidi Hecubam centumque nurus Priamumque per aras | sanguine foedantem quos ipse sacrauerat ignis. | quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum, | barbarico postes auro spoliisque superbi | procubuerunt; Porcius Latro *ap. Sen. Contr.* 2.1.1 uidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem, uidi...limina deserta...nam quid ex summis opibus ad egestatem deuolutos loquar?; Tacitus, *Ann.* 13.15 ille constanter exorsus est carmen quo euolutum eum sede patria rebusque summis significabatur.

potius, ut Neoptolemus apud Ennium, "paucis; nam omnino (quam omnino *HE*²) haud placet"

(b) Cicero, *Rep.* 1.30: Aelius Sextus... Zethum illum Pacuui nimis inimicum doctrinae esse dicebat; magis eum delectabat Neoptolemus Enni qui se ait philosophari (filosofari *cod.*) uelle set paucis; nam omnino haud placere.

(c) Cicero, *Tusc.* 2.1: Neoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse (est *H*) sed paucis; nam omnino haud placere. ego autem, Brute, necesse mihi quidem esse arbitror philosophari — nam quid possum praesertim nihil agens agere melius? — sed non paucis ut ille...

2: sed tamen in uita occupata atque, ut Neoptolemi tum erat, militari pauca ipsa multum saepe prosunt et ferunt fructus...

(d) Gellius 5.15.9: hos alios talis argutae delectabilisque desidia aculeos cum audiremus uel lectitarem neque in his scrupulis aut emolumentum aliquod solidum ad rationem uitae pertinens aut finem ullum quaerendi uideremus, Ennianum (ennianum autem *RV*) Neoptolemem probabamus, qui profecto ita ait:

philosophandum est paucis; nam omnino haud placet. 95

(e) Gellius 5.16.5: sed hic aeque (*Petschenig*: eaque *codd.*) non diutius muginandum eiusdemque illius Enniani Neoptolemi, de quo supra scripsimus, consilio utendum est, qui degustandum ex philosophia censet, non in eam ingurgitandum.

(f) Apuleius, *Apol.* 13: da igitur ueniam Platoni philosopho uersuum eius de amore ne ego necesse habeam contra sententiam Neoptolemi Enniani pluribus philosophari.

XXIX

Cicero, *Att.* 4.15.6: redii Romam Fonteii causa a.d. vii. Id. Quint. ueni spectatum (*Graeuus*: spectaculum *codd.*) primum magno et aequabili plausu (sed hoc ne curaris; ego ineptus qui

scripserim); deinde Antiphonti operam. is erat (*Victorius*: miserat *codd.*) ante manu missus quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit; sed nihil tam pusillum nihil tam sine uoce nihil tam — uerum haec tu tecum habeto. in Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax (*Victorius*: Astyanax nam *Cratander*: astya [uel astia] nam Δ : astra nam $\Pi\Phi$), in ceteris parem habuit neminem.

XXX

Cicero, *Opt. gen.* 18: huic labori nostro duo genera reprehensionum opponuntur. unum hoc: 'uerum (*uulgo*: uerbum *G*) melius Graeci'. a quo quaeratur ecquid (*uulgo*: et quid *G*) possint ipsi (*uulgo*: illi *G*) melius Latine? alterum: 'quid istas potius legam quam Graecas?' idem (*uulgo*: id est *G*) Andriam et Synephebos nec minus Terentium et Caecilium quam Menandrum legunt, nec Andromacham aut Antiopam aut Epigonos Latinos †recipiunt†, sed tamen Ennium et Pacuuium et Accium potius quam Euripidem et Sophoclem legunt. quod igitur est eorum in orationibus e Graeco (*Lambinus*: a greco *G*) conuersis fastidium, nullum cum sit in uersibus?

XXXI

Cicero, *Ac.* 2.20: quam multa quae nos fugiunt in cantu exaudiunt in eo genere exercitati qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse aiunt aut Andromacham, cum id nos ne suspicemur quidem.

XXXII

Cicero, *Diu.* 1.23: sus rostro si humi A litteram inpresserit, num propterea suspicari poteris Andromacham Enni (*Ennii A^cV^c*) ab ea posse describi?

XXXIII

Varro, *Ling.* 5.19: omnino †eo magis puto a chao chouñ† et hinc caelum, quoniam, ut dixi, 'hoc circum supraque quod complexu continet terram', cauum caelum. itaque dicit Andromaca Nocti:

quae caua caeli 96
signitenentibus conficis bigis.

et Agamemno: 'in altisono caeli clipeo (vv. 188–9)'; cauumenim clipeum. et Ennius item ad cauuationem: 'caeli ingentes fornices'.

XXXIV

Varro, *Ling.* 7.6: templum tribus modis dicitur: ab natura, ab auspiciando, a similitudine; natura in caelo, ab auspiciis in terra, a similitudine sub terra. in caelo templum dicitur, ut in Hecuba... in terra, ut in Periboea... sub terra, ut in Andromacha:

Acherusia templa alta Orci saluete infera. 98

XXXV

Varro, *Ling.* 7.82: apud Ennium:

Andromachae nomen qui indidit recte indidit. 99

item...imitari dum uoluit (*Aldus*: uolunt *F*) Euripidem (*euripiden F*) et ponere ἔτυμον, est lapsus. nam Euripides (*euripedes F*) quod Graeca posuit, ἔτυμα sunt aperta. ille ait ideo

XXXIV *Trag. inc. *ap. Cic. Tusc.* 1.48 quae est anus tam delira quae timeat ista quae uos uidelicet si physica non didicissetis timeretis 'Acherunsia templa alta Orci pallida leti nubila (letio nubila GK¹ [b post o add. K^c]R: let//o nubila V [letio nubila B]) tenebris loca'?

XXXV *Cicero, *Att.* 2.1.5 ego illam odi male consularem. ea est enim seditiosa, ea cum uiro bellum gerit.

XXXIII Andromacha Nocti 'quae *Laetus*: Andromeda Nocti 'quae *Scaliger*: androma noctique *F*

XXXV 99 recte ei indidit *F*

nomen additum Andromachae quod ἀνδρὶ μάχεται (*Aldus*: andromache quod andromachete *F*). hoc Enni (*Ennii F*) quis potest intellegere in uersu (*Turnebus*: inuersum *F*) significare 'Andromachae nomen qui indidit recte indidit' aut...

XXXVI

Varro, *Ling.* 10.70: †de genere† multi utuntur non modo poetae sed etiam plerique †haec primo† omnes qui soluta oratione loquuntur (* * *) dicebant ut quaestorem praetorem sic Hectorem Nestorem. itaque Ennius ait:

Hectoris natum de Troiano muro iactari. 100

Accius haec in tragoediis largius a prisca consuetudine mouere coepit et ad formas Graecas uerborum magis reuocare.

XXXVII

Festus, p. 384.16:

yssi dicebantur
Naevius: 'odi' inquit
inde aperte dice
times? Ennius in sexto
ntus in occulto mussa
s in Andromacha: di 101
on est: nam mussare si
s in Agnorizomene:
'quod potes sile cela oc tege
tace mussa mane'. SVM pro eum

XXXVIII

Nonius, p. 76.1: AVGIFICAT, auget. Ennius Andromaca:

†quid fit seditio tabesne an numerus† *augificat* †suos†. 102

XXXVI 100 iactari *uulgo*: lactari *F*

XXXVII SVMVSSI, murmuratores. Naevius: 'odi' inquit 'summissos, proinde aperte dice quid sit'. Terentius (*sic*) mussare pro tacere posuit cum ait: 'sile cela occulta tege tace mussa' — *Paulus*

XXXVIII andromaga L¹ 102 tabetne *Lipsius* numeros *ed. princ.*

XXXIX

Nonius, p. 292.7: EXANCLARE etiam significat perpeti. Ennius
Andromache aechmaloto:

quantis cum aerumnis illum exanclau diem. 103

XL

(a) Nonius, p. 401.37: SVMVM, gloriosum, laudabile...
Ennius Andromache aechmaloto (andromaca haec malo *codd.*):
'annos multos longinque (longique *codd.*) ab domo bellum
gerentes summum summa (summam *A*⁴) industria'.

(b) Nonius, p. 515.12: LONGINQVE et LONGITER pro longe,
Ennius Andromache aechmaloto:

annos multos longinque a domo 104
bellum gerentes summum summa industria.

XLI

Nonius, p. 504.18: LAVERENT (*uulgo*: lauere *codd.*) etiam inde
manauit. Ennius Andromaca:

nam ubi introducta est puerumque ut lauerent locant 106
in clipeo.

XLII

Nonius, p. 505.12 SONVNT etiam inde manauit. Ennius
Andromache aechmalotide:

nam neque irati neque blandi quicquam sincere sonunt. 108

XXXIX Andromache aechmaloto 'quantis *Gerlach*: Andromache aechmaloti
tidi 'quantis *Roth*: andromache malo torquantis (torquentis *LB*⁴) *codd.* 103
exanclau eum diem *A*⁴*L*²

XL (b) accius andromache ei malo (mala *C*⁴) *codd.*

XLI 106 puerorumque *G* 107 clipeo *Aldus*: cypeo *LBamb.*: cipeo *HG*

XLII andromace ethemapotide *codd.* 108 quicquam *codd.*: *corr. L*²

XLIII

Nonius, p. 515.24: RARENTER... Ennius Andromacha:

sed quasi aut ferrum aut lapis 109
durat rarerer gemitum †conatur trabem†

XLIV

(a) Servius, *Aen.* 1.224: ueliuolum duas res significat, et quod
uelis uolatur, ut hoc loco, et quod uelis uolat, ut Ennius: 'naues
(nauis *C*) ueliuolas'. qui et proprie dixit.

(b) Macrobius, *Sat.* 6.5.10: (1: multa quoque epitheta apud
Vergilium sunt quae ab ipso ficta creduntur sed et haec a ueteri-
bus tracta monstrabo) despiciens mare ueliuolum (*Aen.* 1.224)
...Ennius in quarto decimo...idem in Andromache:

rapit ex alto naues ueliuolas. 111

ANDROMEDA

XLV

Festus, p. 312.7: QVAESO, ut significat idem quod rogo, ita
quaesere ponitur ab antiquis pro quaerere, ut est apud Ennium
lib. 11...et in Cresphonte...et in Andromeda:

liberum quaesendum causa familiae matrem tuae. 112

XLIII 109 quasi ferrum *B*⁴*C*⁴ 110 conatu trahens *Lipsius*

XLIV (b) andromache rapit *A*: dromachera alpit *N*: dromachera capit *P*:
dromacera apice *T*: dromache rapit *RF* uelicolas *F*

XLV andromedo liberum quae scdm (*i.e.* secundum) *F*

XLVI

(a) Festus, p. 448.19:
saxa et difficili
ri insuetae, aut
lere. Ennius in An
tita saxo atque host
unde scrupulosam
in se asperi. Cornel
III: his tum iniectus
et quaedam dubitatio

(b) Nonius, p. 169.25: SCABRES pro scabra es (*Quicherat*:
scapres pro scabres *codd.*). Ennius Andromeda:

scrupeo inuestita saxo atque ostreis †quam excrabrent†. 113

XLVII

Festus, p. 514.22: VRVAT. Ennius in Andromeda significat
circumdat, ab eo sulco, qui fit in urbe condenda uruo aratri,
quae fit forma simillima uncini curuatione buris et dentis, cui
praefigitur uomer. ait autem:

circum sese uruat ad pedes a terra quadringentos †caput†. 114

XLVIII

Nonius, p. 20.18: CORPORARE est interficere et quasi corpus
solum sine anima relinquere. Ennius Andromeda:

corpus contemplatur unde corporaret uulnere. 115

XLVI (a) SCRUPI dicuntur aspera saxa et difficilia attractu; unde scrupulosam
rem dicimus, quae aliquid in se habet asperi — *Paulus*
XLVI (b) 113 screpeo L squamae scabrent *Mercerus*

XLIX

(a) Nonius, p. 165.8: †reciproca animum in quam odiose†
Ennius Andromeda: 'rursus (riscus B^d) prorsus reciprocatur
fluctus (fructus *codd.*) feram'.

(b) Nonius, p. 384.32: RVRSVS, retro... Ennius Andromeda:

rursus prorsus reciprocatur fluctus †feram†. 116

L

Nonius, p. 183.18: VISCERATIM, per uiscera (per uiscera C^dD^d:
om. L). Ennius Andromeda:

alia fluctus differt dissupat 117
uisceratim membra; maria salsa spumant sanguine.

LI

Priscianus, *Gramm.* II 293.5: inueniuntur tamen quaedam
pauca feminini generis, quae ex masculinis transfigurantur non
habentibus neutra, quae et animalium sunt demonstratiua,
naturaliter diuisum genus habentia, quae differentiae causa
ablatiuo singulari 'bus' assumentia faciunt datiuum et ablati-
uum pluralem, quod nulla alia habet declinatio in 'bus' termi-
nans supra dictos casus, ut 'a' longam in eis paenultimam habeat,
ut 'his natabus', 'filiabus', 'deabus', 'equabus', 'mulabus',
'libertabus', 'asinabus'... et 'filiis' tamen in eodem genere
dictum est. Ennius in Andromeda:

filiis propter te obiecta sum innocens Nerei. 119

[id est natis pro natabus] id est Nerei filiabus.

LI andromeada Rr: andromedia GK

ATHAMAS

LII

Charisius, p. 314.9 EVHOE... Ennius in Athamante:

*his erat in ore Bromius, his Bacchus pater,
illis Lyaeus uitis inuentor sacrae.
tum pariter †euhān euhium†
ignotus iuuenem coetus alterna uice
inibat alacris Bacchico insultans modo.*

CRESPHONTES

LIII

Rhetor incertus, *Her.* 2.38: utuntur igitur studiosi (studiose *M*)
in confirmanda ratione duplici conclusione hoc modo:

*iniuria abs te adfcior indigna pater.
nam si inprobum esse Cresphontem existimas,
cur me huic locabas nuptiis? sin est probus,
cur talem inuitam inuitum cogis linqere?*

quae hoc modo concludentur, aut ex contrario conuertentur aut
ex simplici parte reprehendentur (reprehendetur *M*). ex
contrario (contraria *M*) hoc modo:

*nulla te indigna nata adfcio iniuria.
si probus est, collocaui. sin est inprobus,
diuortio te liberabo incommodis.*

LII 120 hiserat *Fabricius*: is erat *N* 121 illis *Lyaeus uitis n¹*: illis * uitis *n*: illis
lisaeus uitis *N* 122 tum pariter euhān (euhoe euhoe) euhium *Fabricius*: tum
pariter euhoe neucheum *Cauchii exc.* 123 iuuenem *Cauchii exc.* 124
insultans *ed. princ.*: insultas *N*

LIII 126 chresponthe *H*: chresponthem *BC*: chresponthem *ΠΠ*: thresponthem *E*
existimabas *bd* 127 sin est *EC*: sine si *M* 128 linqere *ΠBC*: liquere
M: relinquere *E* 129 nuta *M* 130 est locaui sin (sin autem *bl*) *E*: es
collocabisin *M*: est te locaui *Oudendorp* 131 te liberabo *Omnibonus*: libero
te *M*: liberabo te *E*

ex simplici parte reprehendetur si (sed *M*) ex duplici conclu-
sione alterutra pars diluitur, hoc modo:

‘nam si inprobum esse Cresphontem (esse chresponthem *M*:
thresponthem esse *E*) existimas (existimabas *bd*),
cur me huic (huius *Cd*: his *bl*) locabas nuptiis? :: duxi
probum.

errauī. post cognoui et fugio (fugio nunc *E*) cognitum’.
ergo reprehensio huiusmodi conclusionis duplex est; auctior
(acutior *CBE*) illa superior, facilius haec posterior ad cogi-
tandum.

LIV

Festus, p. 312.7: *QVAESO*, ut significat idem quod rogo, ita
quaesere ponitur ab antiquis pro quaerere, ut est apud Ennium
lib. II... et in *Cresphonte*:

ducit me uxorem liberorum sibi quaesendum gratia.

LV

Festus, p. 334.8: *REDHOSTIRE*, referre gratiam... nam et hos-
tire (hostiae *F*) pro aequare posuerunt. Ennius in *Cresphonte*:

audi atque auditis hostimentum adiungito.

LVI

Gellius 7.16.8: sed neque solus *Catullus* ita isto uerbo (*i.e.*
‘deprecor’; 92.3) usus est. pleni sunt adeo libri similis in hoc
uerbo significationis, ex quibus unum et alterum quae sub-
petierant apposui.

9: *Q.* Ennius in *Erectheo* non longe secus dixit quam
Catullus... signat abigo et amolior uel prece adhibita uel quo
alio modo.

10: item Ennius in *Cresphonte*:

ego meae cum uitae parcam, letum inimico deprecer.

LIV chresponthe *F*

LV chresponthe *F* 133 audi *Scaliger*: audis *F*

LVI 134 cum meae *codd.*: *transp.* *Bothe*

LVII

Nonius, p. 144.12: NITIDANT, abluunt (*F³mg.*: albunt *F³*:
 abluunt *L¹C⁴D⁴*); dictum a nitore. Ennius Cresphonte:

†opie† 135

eam secum aduocant, eunt ad fontem, nitidant corpora.

LVIII

Nonius, p. 471.2: SORTIRENT pro sortirentur... MODERANT pro
 moderantur... SORTIVNT. Ennius Cresphonte:

an inter se sortiunt urbem atque agros. 137

LIX

Macrobius, *Sat.* 6.2.21 (cf. fr. xxv): 'nec te tua funera mater |
 produxi pressiuē oculos aut uulnera laui (Vergilius, *Aen.* 9.486-
 7)'. Ennius in Cresphonte:

neque terram inicere neque cruenta conuestire corpora 138
mihī licuit neque miserae lauere lacrimae salsum sanguinem.

ERECTHEVS

LX

Festus, p. 158.10:

aerumnas. NEMINIS
 et quis diceret cum sit
 uitio creatis neminisque
 us Erectheo: lapideo sunt 140
corde multi quos non miseret neminis. NEMO

LVII cresponte *codd.* 136 ad fortem *codd.*: corr. *F³*

LVIII cresponte *codd.* 137 inter sese *Vossius*

LIX cresponte *P*: cressiphonte *NRFA* 138 conuertire *T*: conuertere *A*

139 mihī corpora *codd.*: transp. *Bothe*

LX NEMINIS genitiuo casu Cato (*sic*) usus est, cum dixit: 'sunt multi corde quos
 non miseret neminis' — *Paulus*

LXI

Gellius 7.16.9: Q. Ennius in Erectheo non longe secus dixit
 quam Catullus (cf. fr. lvi):

†qui† nunc

inquit

aerumna mea libertatem paro, 141
quibus seruitutem mea miseria deprecor.

LXII

Macrobius, *Sat.* 6.4.6 (1: ego conabor ostendere hunc studio-
 sissimum uatem et de singulis uerbis ueterum aptissime iudicasse
 et inseruisse electa operi suo uerba quae nobis noua uideri facit
 incuria uetustatis): 'tum ferreus hastis | horret ager (Vergilius,
Aen. 11.601-2)'. HORRET mire se habet. sed et Ennius in quarto
 decimo... et in Erectheo:

arma †arrigunt† horrescunt tela. 143

EVMENIDES

LXIII

Nonius, p. 292.18: EXANCLARE, effundere. Ennius Eumeni-
 dibus:

nisi patrem materno sanguine exanclando ulciscerem. 144

LXI erictheo *V*: eripiteo (eripite o *B⁴*) *codd.* *Non.* p. 290.18 141 cui *codd.*
Non. erumnam ea (erumnam et a *L*) *codd.* *Non.*: erumpna ea *V* libertate
 para *codd.* *Non.* 142 meam miseriam (meam miseria *A⁴*: mea miseriar *E*)
codd. *Non.*

LXII erectheo *RFA*: erecteo *NP*: erictheo *T* 143 horrigunt *N*:
 argunt *A*

LXIV

Nonius, p. 306.32: FACBSSERE significat recedere. Ennius Eumenidibus:

dico uicisse Orestem. uos ab hoc facessite. 145

LXV

Nonius, p. 474.35: OPINO pro opinor... Ennius Eumenidibus:

tacere opino esse optimum et pro uiribus sapere, atque fabulari tute noueris. 146

LXVI

Nonius, p. 505.16: EXPEDIBO pro expediam... Ennius Eumenidibus:

id ego aecum ac iustum fecisse expedibo atque eloquar. 148

HECTORIS LYTRA

LXVII

Festus, p. 334.8: REDHOSTIRE, referre gratiam... nam et hostire pro aequare posuerunt. Ennius in Cresphonte... et in Hectoris lytris:

quae mea comminus machaera atque hasta †hospis manu†. 149

LXIV 145 edico L. Mueller: dico ego Scaliger Orestem ed. princ.: orestem codd. nuossab (nuosab B) A⁴ facessit (facessi L¹) codd.: corr. Vrbin. 307

LXV 147 atquea A⁴ tate C⁴

LXVI 148 ac iustum fecisse Jocelyn: ac ius fuisse Gulielmius: accius fecisse codd.

LXVII insectoris lyrisque mea F: corr. Vrsinus 149 hostibus eminus Timpanaro: hostiuit e manu Scaliger

LXVIII

Nonius, p. III.7: FVAM, sim uel fiam... Ennius Hectoris lytris:

at ego omnipotens ted exposco ut hoc consilium Achiuis auxilio fuat. 150

LXIX

Nonius, p. 222.25: SPECVS genere masculino... Ennius Lytris: inferum uastos specus.

152

LXX

Nonius, p. 355.3: OCCVPARE est proprie praeuenire... Ennius Hectoris lytris:

Hector †ei summa† armatos educit foras castrisque castra ultro iam ferre occupat. 153

LXXI

Nonius, p. 399.8: SPERNERE rursum segregare. Ennius Hectoris lytris:

melius est uirtute ius: nam saepe uirtutem mali nanciscuntur; ius atque aecum se a malis spernit procul. 155

LXXII

Nonius, p. 407.24: TENACIA est perseuerantia et duritia. Ennius Hectoris lytris:

†ducat quadrupedum iugo inuitam† doma infrena et iunge ualida quorum tenacia infrenari minis. 157

LXVIII haectoris lytris (listris B⁴) codd. 150 a ego L 151 ted Bothe: te codd. auxilio Vossius: auxiliii codd.

LXX haectoris listris codd. 153 ui summa Mercerus foras Iunius: in foras codd. 154 conferre Vossius

LXXI haectoris lytris (listris G: lytris L¹) codd. 155 ius Bentinus: eius codd. 156 nanciscu tur L: nascuntur G atque cum L

LXXII haectoris listris (lystris Bamb.) codd. 158 iunge Lipsius: iuge codd.

LXXIII

Nonius, p. 467.23: VAGAS pro uagaris...Ennius Hectoris lytris:

constitit credo Scamander, arbores uento uacant. 159

LXXIV

Nonius, p. 469.25: CVNCTANT pro cunctantur...Ennius... idem Hectoris lytris:

qui cupiant dare arma Achilli †ut ipse† cunctent. 160

LXXV

Nonius, p. 472.21: CONMISERESCIMVS...Ennius Hectoris lytris:

†ser uos et uostrum† 161
imperium et fidem Myrmidonum, uigiles, commiserescite.

LXXVI

Nonius, p. 489.29: TVMVLTII. Ennius Hectoris lytris:

quid hoc hic clamoris, quid tumulti est? nomen qui usurpat meum? 163

LXXVII

Nonius, p. 490.6: STREPITI pro strepitus. Ennius Hectoris lytris:

quid in castris strepiti est? 164

LXXIII hectoris (haectoris HBamb.) lystris (litrus Bamb.) codd. 159 arboris codd. uacant Columna: uagant codd.

LXXIV hectoris (haectoris HBamb.) lystris (lystris H²) codd. 160 ut ipsi Iunius cunctet A⁴

LXXV ectoris lystris (haectori listris Bamb.) codd. 161 ser uos et uostrum (useruos ūrorū Bamb.) codd.: per uos et nostrum Palmerius

LXXVI haectoris lystris (litrus H¹: listris H²) codd. 163 qui tumulti C⁴

LXXVII haectoris lystris (lystris Bamb.) codd. 164 strepitus G

LXXVIII

Nonius, p. 504.30 SONIT pro sonat...Ennius Hectoris lytris:

aes sonit, franguntur hastae, terra sudat sanguine. 165

LXXIX

Nonius, p. 510.32: SAEVITER pro saeue...Ennius Hectoris lytris:

saeuiter fortuna ferro cernunt de uictoria. 166

LXXX

Nonius, p. 518.3: DEREPEMTE...Ennius Hectoris lytris:

ecce autem caligo oborta est, omnem prospectum abstulit. 167
derepente contulit sese in pedes.

LXXXI

Diomedes, Gramm. I 345.3: similiter halare et halitare (alare et alitare A: alere et alitare B: halere et halitare M). Ennius in Lytris:

sublime iter ut quadrupedantes flammam halitantes. 169

LXXXII

Diomedes, Gramm. I 387.21: est tertium his (i.e. odi et memini) simile, ut quidam putant — nec enim defuerunt qui hoc uerbum praesentis temporis esse dicerent —, noui nouisti nouit; et id simile est instanti et perfecto, ut memini...apud ueteres

LXXXVIII haectoris lystris codd. 165 aes sonit Nic. Faber: et sonit codd.

LXXXIX haectoris lystris codd.

LXXX hectoris (haectoris HBamb.) lystris codd. 167 aborta LA⁴B⁴ 168 se sese G in pede C⁴

LXXXI lustris codd. 169 sublime iter ut B: lublime iter A: lublime item M quadrupedantis B alitantes B

THE FRAGMENTS

pluraliter huius uerbi instans colligitur, cum nomus dicunt pro eo quod est nouimus, ita ut Ennius in Lytris:

nos quiescere aequum est; nomus ambo Vlixem.

170

HECVBA

LXXXIII

Varro, *Ling.* 7.6: templum tribus modis dicitur: ab natura, ab auspicando, a similitudine; natura in caelo, ab auspiciis in terra, a similitudine sub terra. in caelo templum dicitur, ut in Hecuba:

o magna templa caelitem commixta stellis splendidis.

171

in terra, ut in Periboea... sub terra, ut in Andromacha...

LXXXIV

Gellius 11.4.1: Euripidis uersus sunt in Hecuba uerbis, sententia, breuitate insignes inlustresque; Hecuba est ad Vlixem dicens (293-5):

2:

τὸ δ' ἀξίωμα, κἄν κακῶς (κακὸς *codd.* Gell.) λέγη, τὸ σὸν νικᾷ (πείσει, πείθει *codd.* Eur.)· λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰῶν

κάκ τῶν δοκούντων αὐτὸς (Porson: αὐτὸς *codd.*) οὐ ταῦτόν σθένει.

3: hos uersus Q. Ennius, cum eam tragoediam uerteret, non sane incommode aemulatus est. uersus totidem Enniani hi sunt:

haec tu etsi peruerse dices, facile Achiuos flexeris:

nam cum opulenti locuntur pariter atque ignobiles,

eadem dicta eademque oratio aequa non aequa ualet.

172

LXXXII lustris *codd.*

LXXXIII inecuba F 171 caelitem Scioppius: caeli tum F

LXXXIV 172 haec tametsi X 173 namque opulenti cum Scaliger: nam opulenti quum Porson pariter et Π 174 dicta atque eadem Π

HECVBA

4: bene, sicuti dixi, Ennius; sed ignobiles tamen et opulenti ἀντὶ ἀδοξούντων καὶ δοκούντων satisfacere sententiae non uidentur; nam neque omnes ignobiles ἀδοξοῦσι, neque omnes opulenti εὐδοξοῦσιν.

LXXXV

Nonius, p. 115.28: GUTTATIM... Ennius Hecuba:

†uide hinc meae inquam† lacrumae guttatim cadunt.

175

LXXXVI

Nonius, p. 116.31: GRATVLARI, gratias agere. Ennius Hecuba:

Iuppiter tibi summe tandem male re gesta gratulor.

176

LXXXVII

Nonius, p. 153.22: PERBITERE, perire... Ennius Hecuba:

set numquam scriptis quis parentem aut hospitem necasset †quos quis† cruciatu perbiteret.

177

LXXXVIII

Nonius, p. 223.24: SALVM neutri generis est uulgari consuetudine. masculini. Ennius Hecuba:

undantem salum.

179

LXXXIX

(a) Nonius, p. 224.6: SANGVIS masculino genere in consuetudine habetur... neutro. Ennius Hecuba:

heu me miseram. interii. pergunt lauere sanguen sanguine.

180

LXXXV haecuba *codd.* 175 uide hunc meae in quem Mercerus: uide hanc meae in quam Vossius lacrumae B⁴: lacrimae F³: meae L

LXXXVI 176 iupiter *codd.*: corr. L³

LXXXVII 177 scripstis Vossius: scripsistis *codd.* qui Iunius 178 necasset quo quis cruciatu Iunius: necassat quos quis cruciatur *codd.*

LXXXIX (a) hecuba heu B⁴: hecubae heu L¹: hecuba cheu F³ 180 labere *codd.*

(b) Nonius, p. 466. 18: LAVARE, cum sit eluere et emaculare et aquis sordida quaeque purgare, uetustatis auctoritas posuit etiam polluere. . . Ennius Hecuba (heucuba *LBamb.*: ecuba *G*): 'heu me miseram (miserum *C^A*). interii. pergunt lauere sanguine sanguine (sanguen *om. L¹*)'.

(c) Nonius, p. 503. 38: LAVIT pro lauat. . . LAVERE inde tractum est. . . Ennius. . . idem Hecuba: 'heu me miserum. interii. pergunt lauere (labere *codd.*) sanguinem (*LA^A*: sanguen sanguinem *B^AC^A*)'.

XC

Nonius, p. 342. 23: MODICVM in consuetudine pausillum uolunt significare; modicum ueteres moderatum et cum modo (commodo *A^A*: commodum *LD^A*) dici uolunt. . . Ennius Hecuba:

quae tibi in concubio uerecunde et modice morem gerit. 181

XCI

Nonius, p. 474. 32: MISERETE. Ennius Hecuba:

miserete †manus† date ferrum qui me anima priuem. 182

XCII

(a) Nonius, p. 494. 3: PAUPERIES pro paupertate. Ennius Hecuba: 'senex sum: utinam moriar mortem oppetam priusquam eueniat quod in pauperie mea (pauperie *D^A*: pauperiem *C^A*) senex grauiter gemam'.

(b) Nonius, p. 507. 19: EVENAT pro eueniat. Ennius Hecuba:

senex sum: utinam mortem obpetam priusquam euenat quod in pauperie mea senex grauiter gemam. 183

XC haecuba *L*: heccuba *Gen.H* 181 in cubio *A^AD^A*
XCI ecuba *codd.*

IPHIGENIA

XCIII

Rhetor incertus, *Her.* 3.34: cum uerborum similitudines imaginibus exprimere uolemus, plus negoti suscipiemus et magis ingenium nostrum exercebimus. id nos hoc modo facere oportebit. 'iam domum ultionem (domu ultionem *l*: domui ultionem *C*: domi ultionem *HPΠBC²l²bdp*: domum itionem *p m. 2, librarius cod. Bernensis 469 in marg., Victorius*) reges Atridae parant'. in loco †constituere† (*ΠΠB*: construere *H*: oportet constituere *bl*: constituere oportet *Cd*) manus ad caelum tollentem Domitium cum a Regibus Marciis loris caedatur: hoc erit 'iam domum ultionem (domū ultionem *l*: domū ultiones *M*: domi ultionem *bd*) reges'. in altero loco Aesopum et Cimbrum subornari, ut agant (*W. Kroll*: ut ad *M*: ut uel uagantem *E*) Iphigeniam (ephigeniam *codd.*), in Agamemnonem et (*ΠΠB*: in agamen non emit *H*: in agamen nomen et *C*: *om. E*) Menelaum (*om. E*): hoc erit 'Atridae parant'. hoc modo omnia uerba erunt (*CE*: erant *M*) expressa.

XCIV

Cicero, *Tusc.* 1.116: clarae uero mortes pro patria oppetitae non solum gloriosae rhetoribus sed etiam beatae uideri solent. . . Menoeceus non praetermittitur qui item oraculo edito largitus est patriae suum sanguinem. Iphigenia (<nam> Iphigenia *Vahlen*) Aulide duci se immolandam iubet ut hostium (sanguis *superscriptum habet V*) eliciatur suo.

XCV

(a) Cicero, *Rep.* 1.30: in ipsius paterno genere fuit noster ille amicus dignus huic ad imitandum, 'egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus', qui egregie cordatus et catus fuit et ab

Ennio dictus est, non quod ea quaerebat quae numquam inueniret, sed quod ea respondebat quae eos qui quaesissent et cura et negotio soluerent, cuique contra Galli studia disputanti in ore semper erat ille (*utrum Δ in ε an ε in Δ correcte sit, diiudicare non potuit Ziegler*) de Iphigenia (ifigenia *cod.*) Achilles:

astrologorum signa in caelo quid sit observationis? 185
cum Capra aut Nepa aut exoritur nomen aliquod beluarum,
quod est ante pedes nemo spectat, caeli scrutantur plagas.

(b) Cicero, *Diu.* 2.30: Democritus tamen non inscite *nugatur*, ut physicus, quo genere nihil est adrogantius. 'quod est ante pedes nemo spectat, caeli scrutantur plagas'. uerum *is* tamen habitu extorum et colore declarari censet haec dumtaxat: pabuli genus et earum rerum quas terra procreet uel ubertatem uel tenuitatem; salubritatem etiam aut pestilentiam *extis* significari putat.

(c) Seneca, *Apocol.* 8.2: si mehercules a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit, Saturnalicius (*Bücheler: saturnaliaeius codd.*) princeps, non tulisset illud, nedum ab Ioue, quem (*Gronouius: illum deum abiouem [abiove VL] qui codd.*), quantum quidem in illo fuit, damnauit incesti...

3: ...hic nobis curua corrigit (*Sonntag: corrigit codd.*)? quid in cubiculo suo faciat nescit (*Bücheler: nescio codd.*), et iam caeli scrutatur plagas.

(d) Nonius, p. 145. 12: NEPAM quidam cancrum putant ad illud Plauti (*Cas.* 443) 'retro uersum cedam: imitabor nepam (*nepa C⁴D⁴*)' et illud aliud 'aut cum nepa fesset†'. dubium in utroque. nam uere nepa scorpius dicitur.

(e) Donatus, *Ter. Ad.* 386 (386-8 istuc est sapere, non quod ante pedes modost | uidere sed etiam illa quae futura sunt | prospicere): NON QVOD ANTE PEDES MODO EST VIDERE. hoc

sumpsit poeta de illo in (in *V: om. C*) †syrum† (Syrium *Schoell: physicum Lindenbrog*) peruulgato ancillae dicto: 'quod ante pedes est non uident, caeli scrutantur (uidet caeli scrutatur *V*) plagas'.

XCVI

(a) Varro, *Ling.* 5.19: omnino †eo magis puto a chao chou† et hinc caelum, quoniam, ut dixi, 'hoc circum supraque quod complexa continet terram', cauum caelum. itaque dicit Andromacha nocti (*uide fr. xxxiii*)...et Agamemno: 'in altisono caeli clipeo'. cauum enim clipeum. et Ennius item ad cauationem: 'caeli ingentes fornices (*v. 319*)'.

(b) Varro, *Ling.* 7.73:

quid noctis uidetur? in altisono
caeli clipeo temo superat
<plaustri> stellas sublimum agens
etiam atque etiam noctis iter. 188

hic multam noctem ostendere uult a temonis motu; sed temo unde et cur dicatur latet. arbitror antiquos rusticos primum notasse quaedam in caelo signa, quae praeter alia erant insignia atque ad aliquem usum †culturae† tempus designandum conuenire animaduertebantur.

XCIV *Cicero, *Tusc.* 5.114 et cum alii saepe quod ante pedes esset non uiderent, ille (*FBV^{rec} et b: illa X*) in (*ς: om. XF*) infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret, *Nat. deor.* 3.40 singulas enim stellas numeras deos eosque (easque *P*) aut beluarum nomine appellas ut Capram, ut Nepam (*cod. Vrsini: lupam AVB*), ut Taurum, ut Leonem, aut rerum inanimarum, ut Argo, ut Aram, ut Coronam; Poeta incertus, *Aetna* 254-6 nam quae mortali spes est, quae amentia maior, | in Iouis errantem regno perquirere diuos, | tantum opus ante pedes transire ac perdere segnem (*Schrader: segne est G: segnes x*); ex Cicerone Minucius Felix 12.7, Augustinus, *Conf.* 10.16.25, Ambrosius, *Noë* 7.17, Paulinus Nolanus, *Epist.* 12.5. XCVI (b) 190 <plaustri> stellas *Jocelyn* sublimum agens *Jocelyn: sublimis* agens *Turnebus: sublime agens F*

74: eius signa sunt quod has septem stellas Graeci ut Homerus uocant ἀμάρων et propinquum eius signum βοώτην (bootem signum *F*), nostri eas septem stellas †boues et temonem et prope eas axem† triones enim et boues appellantur a bubulcis etiam nunc cum arant terram. . .

75: temo dictus a tenendo: is enim continet iugum. et plastrum appellatum a parte totum, ut multa. possunt triones dicti, vii quod ita sitae stellae, ut ternae trigona faciant †aliquod†

(c) Festus, p. 454.37:
septem stellae appell
bus iunctis quos trio
appellent quod iunç
quasi terrionem
quod id astrum Graec
partem quandam
Ennius: 'superat
et physici eum summ̄
conten. . . temp
aiunt, quod ita sunt
ut ternae proximæ
trigona

(d) Apuleius, *Socr.* 2: suspicientes in hoc perfectissimo mundi, ut ait Ennius, clipeo miris fulgoribus uariata caelamina.

XCVII

Festus, p. 218.21: OB praepositione antiquos usos esse pro ad testis est Ennius, cum ait lib. XIV. . . et in Iphigenia:

Acherontem obibo ubi Mortis thesauri obiacent. 192

eiusdem generis esse ait obferre, obtulit, obcurrit, oblatu, obiectus. mihi non satis persuadet.

XCVII ephigenia *W*: hiphigenia *X* 192 obibo *ed. princ.*: adibo *W*: adhibo
X obiacent *X*: adiacent *W*

XCVIII

(a) Festus, p. 292.7: PEDVM est quidem baculum incuruum quo pastores utuntur ad comprehendendas oues aut capras; a pedibus. cuius meminit etiam Vergilius in Bucolicis, cum ait (5.88): 'at tu sume pedum'. sed in eo uersu, qui est in Iphigenia Enni:

*procede: gradum proferre pedum,
nitere, cessas o fide?*

id ipsum baculum (*Vrsinus*: iaculum *F*) significari cum ait Verrius, mirari satis non possum, cum sit ordo talis, et per eum significatio aperta: gradum proferre pedum cessas nitere.

(b) Schol. Veronensis, Verg. *Ecl.* 5.88: pedum autem est baculum recuruum quo pastores utuntur * | aut adminiculum pedum sit, ut ait Ennius in Iphigenia (ifigenia): 'gradum proferre pedum nitere cessas o fide' * * | pastores pedes ouium (*Keil*: bouium) retrahere soleant.

XCIX

Gellius 19.10.4: . . . cumque architectus dixisset necessaria uideri esse sestertia ferme trecenta, unus ex amicis Frontonis: 'et praeter propter' inquit 'alia quinquaginta' . . .

6: 'non meum' inquit 'hoc uerbum est, sed multorum hominum, quos loquentis id audias;

7: quid autem id uerbum significet, non ex me, sed ex grammatico quaerendum est' . . .

11: atque ibi Iulius Celsinus admonuit in tragoedia quoque Enni, quae Iphigenia inscripta est, id ipsum, de quo quaerebatur, scriptum esse et a grammaticis contaminari magis solitum quam enarrari.

XCVIII (a) iphigeniae *F* 194 o fide *om. F* et fortasse Festus

12: quocirca statim proferri Iphigeniam Q. Enni iubet. in eius tragoediae choro inscriptos esse hos uersus legimus:

otio qui nescit uti 195
 plus negoti habet quam cum est negotium in negotio.
 nam cui quod agat institutum est †in illis† negotium,
 id agit, †id† studet, ibi mentem atque animum delectat suum;
 †otioso initio† animus nescit quid uelit.
 hoc idem est: em neque domi nunc nos nec militiae sumus. 200
 imus huc, hinc illuc; cum illuc uentum est, ire illinc lubet.
 incerte errat animus, praeter propter uitam uiuitur.

13: ... 'audistine', inquit, 'magister optime, Ennium tuum dixisse praeter propter et cum sententia quidem tali quali seuerissimae philosophorum esse obiurgationes solent? petimus igitur, dicas, quoniam de Enniano iam uerbo quaeritur, qui (uulgo: quid codd.) sit remotus (Hosius: motus codd.) huiusce uersus sensus: "incerte errat animus praeter propter uitam uiuitur".

C

Iulius Rufinianus, *Rhet.* 11, p. 41.28: ἀγανάκτησις, indignatio, quae fit maxime pronuntiatione. Ennius in Iphigenia:

Menelaus me obiurgat; id meis rebus regimen restitat. 203

CI

Iulius Rufinianus, *Rhet.* 37, p. 47.16: σύγκρισις siue ἀντίθεσις, comparatio rerum atque personarum inter se contrariarum, ut

ego proiector quod tu peccas. tu †delinquas† ego arguor. 204
 pro malefactis Helena redeat, uirgo pereat innocens?
 tua reconcilietur uxor, mea necetur filia?

XCIX 196 negotii codd. 197 in illis δ: in illo γ negotio ΠΧ 198 (id) studet Ribbeck 199 otioso in otio Lipsius 200 nec uulgo: de codd. 201 hunc δ hinc illinc Z: illuc hinc Q ire illuc Q lubet Beroaldus: iubet codd. 202 uita Salmasius
 C 203 restitat Bentley: restat ed. Basil.
 CI 204 delinquis R. Stephanus 206 necetur filia Columna: negetur filia mea ed. Basil.

CII

Seruius auctus, *Aen.* 1.52: sane uasto pro desolato ueteres ponebant. Ennius Iphigenia:

quae nunc abs te uiduae et uastae uirgines sunt. 207

ponebant et pro magno. Clodius Commentariorum: 'uasta inania magna'.

MEDEA EXVL; MEDEA

CIII

(a) Rhetor incertus, *Her.* 2.34: item uitiosa expositio quae nimium longe repetitur... hic id, quod extremum dictum est, satis fuit exponere, ne Ennium et ceteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui concessum est:

utinam ne in nemore Pelio securibus 208

caesa accidisset abiegna ad terram trabes,

neue inde nauis inchoandi exordium 210

cepisset, quae nunc nominatur nomine

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri

uecti petebant pellem inauratam arietis

Colchis, imperio regis Peliae, per dolum.

nam numquam era errans mea domo efferret pedem 215

Medea animo aegro amore saeuo saucia.

CIII (a) 208 utinam CE: uti iam M 209 caesa accidisset abiegna scripsit Ennius: fortasse errauit rhetor: caesae codd. accidissent BΠ: //// cidissent P¹: accessissent H: cecidissent P²CE abiegnae EBΠCP²: ad ignē H: abigne P¹ 210 nauis E: naues M inchoandi b: inchoandas H: inchoansas P¹: inchoans Π: inchoanda B: inchoandae CP²d: inchoandum l 211 cepisset M: coepisset b d H² Π C: caepisset Bl 212 argu M qui (qua PB) argiui in eadem lecti uiri M: qua argiui delecti uiri E 214 pelire M 215 nam (utinam C) numquam era (hera C) errans mea domo efferret pedem BC: nam numquam era mea errans medea domo efferret pedem d: nam numquam hera errans mea medea efferret pedem (pellem b) domo bl: nam numquam errans mea efferret pedem M 216 non habent codices rhetoris: medea egro amore saucia in cod. P margine m. 2 additum

nam hic satis erat dicere, si id modo quod satis esset curarent (curassent *E*) poetae: 'utinam ne era errans (hera errans *CBE*: erra ueras *H*: erra erra errans *P*: trans Π) mea domo efferret pedem (*M*: mea efferret pedem domo *E*) Medea (Medeas *HP*¹) animo (*b*: animū *d*: homo *H*: homodo *P*: *om.* Π*BCI*) aegro (egro *b*) amore saeuo (amores reuo *M*: amore *BE*: *om.* Π) saucia'.

(*b*) Cicero, *Imu.* 1.91: remotum est quod ultra quam satis est petitur...huiusmodi est illa quoque conquestio: 'utinam ne in nemore Pelio securibus caesae accidissent (*H*³: accedissent *M*: concidissent *S*²*i*: cecidissent *J*) abiegnae (*P*³ in *marg.*: *om.* *C*) ad terram trabes (*vv.* 208-9)'. longius enim repetita est quam res postulabat.

(*c*) Cicero, *Cael.* 18: ...conduxit in Palatio non magno domum. quo loco possum dicere id quod uir clarissimus, M. Crassus, cum de aduentu regis Ptolemaei quereretur, paulo ante dixit: 'utinam ne in nemore Pelio (peleo *P*) (*v.* 208) —' ac longius mihi quidem (*V*: quidem mihi Ππ) contexere hoc carmen liceret: 'nam numquam era (eram *GE*) errans (*v.* 215)' hanc molestiam nobis exhiberet 'Medea (mede *P*) animo aegro (aegra *H*) amore saeuo saucia (*v.* 216)'. sic enim, iudices, reperietis quod, cum ad id loci uenero, ostendam, hanc Palatinam Medeam eamque migrationem huic (*Kayser*: migrationemque huic *codd.*) adulescenti causam siue malorum omnium siue potius sermonum fuisse.

(*d*) Cicero, *Fin.* 1.4: in quibus hoc primum est in quo admirer, cur in grauissimis rebus non delectet eos sermo patrius, cum idem fabellas Latinas ad uerbum e Graecis expressas non inuiti legant. quis enim tam inimicus paene nomini (nomini pene *BE*) Romano est, qui Enni (ennii *codd.*) Medeam aut Antiopam Pacuii (pacuii *codd.*) spernat aut reiciat, quod se isdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit?...

5: ...an 'utinam (*Muretus*: at utinam *ABERN*: aut umnam *V*) ne in nemore (*v.* 208)' nihilo minus legimus quam hoc idem Graecum, quae autem de bene beateque uiuendo a Platone disputata sunt, haec explicari non placebit Latine?

(*e*) Cicero, *Tusc.* 1.45: ...qui ostium Ponti uiderunt et eas angustias per quas penetrauit ea quae est nominata 'Argo, quia Argiui in ea (in ea *add. K^c*) delecti (*KV*²*B*: dilecti *GRV*¹) uiri uecti petebant pellem inauratam arietis (*vv.* 212-13)'.
(*f*) Cicero, *Nat. deor.* 3.75: utinam igitur ut illa anus optat 'ne in nemore Pelio securibus caesae accidissent (cecidissent *B*²) abiegnae (abiegne *B*²: abigne *APVB*¹) ad terram trabes (*vv.* 208-9)', sic istam calliditatem hominibus di ne dedissent...

(*g*) Cicero, *Fat.* 34: itaque non sic causa intellegi debet ut quod cuique antecedit id ei causa sit sed quod cuique (antecedit id ei [*corr. ex id et*]...cuique in *mg. antiquissimus corrector add. A*: /// antecedit id, *litura del.* efficientes *B*: id et causa *V*) efficienter (efficientur *V*¹*B*¹) antecedit (antecedant *A^pV^p*), nec quod in campum descenderim (descenderint *V^p*) id fuisse causae (causa *B*) cur pila luderem (luderem *A^p*)...ex hoc genere illud est Enni (ennii *V^cB^c*) 'utinam ne in nemore Pelio securibus accidissent (*B*¹: accedissent *V*: cecidissent *A*²*B*²) abiegnae (abi*egnae *A*: abiaegne *V*) ad terram trabes (trabas *V*¹) (*vv.* 208-9)'. licuit uel altius: utinam ne in Pelio nata ulla umquam esset (esse *B^p*) arbor. etiam supra: utinam ne esset (esse *V^p*) mons Pelius. similiterque superiora repetentem regredi infinite licet. 'neue inde nauis inchoandi exordium cepisset (*B^p*: coepisset *AV*) (*vv.* 210-11)'. quorsum haec praeterita? quia sequitur illud: 'nam numquam era errans mea domo efferret (haec ferret *A^pV^p*: ha *paene erasae B*) pedem Medea animo aegro amore saeuo (amores aeuo *B^p*: amores *V^p*: more *A^p*) saucia (*vv.* 215-16)'. †non ut eae res (ut heres *V*²) causam adferrent amoris†

(h) Cicero, *Top.* 61: hoc igitur sine quo non fit ab eo in quo certe fit diligenter est separandum. illud enim est tamquam 'utinam ne in nemore Pelio (v. 208)'. nisi enim accidissent (*AaV*: cecidissent *OjbcdLβ*) abiegnae ad terram trabes, Argo illa facta non esset, nec tamen fuit in his trabibus efficiendi uis necessaria. at cum in Aiacis nauim crispisulcans igneum fulmen iniectum est, inflammatur nauis necessario.

(i) Varro, *Ling.* 7. 33: sic dictum a quibusdam ut una canes, una trabes 'remis rostrata per altum'. Ennius: 'utinam ne in nemore Pelio (polio *F*) securibus caesa accidisset (cesa saccidissent *F*) abiegnae ad terram trabes (vv. 208-9)'. cuius uerbi singularis casus rectus (*Scioppius*: recte *F*) correptus (*Laetus*: correctus *F*) ac facta trabs.

(k) Quintilianus, *Inst.* 5. 10. 84: recte autem monemur causas non utique ab ultimo esse repetendas, ut Medea: 'utinam ne in nemore Pelio (v. 208)'. quasi uero id eam fecerit miseram aut nocentem, quod illic ceciderint abiegnae (*AB*: ceciderit abiegnae *P*) ad terram trabes (v. 209).

(l) Iulius Victor, *Rhet.* 12, p. 415. 24: uitiosum genus argumentationis... ut remotum, quod ulterius quam satis est petitur, ut: si in nemore Pelio non cecidissent trabes, hoc scelus factum non esset.

(m) Donatus, *Ter. Phorm.* 157: VTINAM NE PHORMIO. uetus elocutio utinam <ne> (*add. Stephanus*), ut Ennius in Medea: 'utinam ne in nemore Pelio umquam sectae cecidissent (cecidissent caesae *V*) ad terram trabes (vv. 208-9)'.
 1220

(n) Hieronymus, *Epist.* 127. 5. 2: hanc multos post annos imitata est Sophronia et aliae, quibus rectissime illud Ennianum aptari potest 'utinam ne in nemore Pelio (v. 208)'.
 1216

(o) Priscianus, *Gramm.* II 320. 15: uetustissimi tamen etiam trabes pro trabs proferebant. Ennius in Medea: 'utinam ne

in nemore Pelio securibus caesa (cessa *GL*) accedisset (*K*: accidisset *r*: cecidisset *h Coloniensis*) abiegnae in terram (in terram abiegnae *codd.*) trabes (vv. 208-9)'.
 1217

(p) Priscianus, *Gramm.* III 423. 35: nec solum comici huiusmodi sunt usi iambis sed etiam tragici uetustissimi, ut Ennius in Medea: 'utinam ne in nemore Pelio securibus caesae cecidissent abiegnae ad terram trabes, neue inde (*RVBa*: neuenide *A*) nauis inchoanda exordium cepisset (*V*: coepisset *A*) quae nunc

CIII *Pomponius, *Atell. ap.* Non. p. 516. 12 occidit taurum toruiter, me amore sauciauit (*Lipsius*: me amores amauit *codd.*); Catullus 64. 1-7 Peliaco quondam prognatae uertice pinus | dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas | Phasidos (fascidicos *X*: *al.* phasidos *add. rmg*: fasidicos *O*) ad fluctus et fines Aeetaeos (*uulgo*: ceticos *O*: oeticos *X*), | cum lecti iuuenes, Argiuae robora pubis (*uulgo*: pupis *O*: puppis *X*), | auratam optantes Colchis auertere pellem | ausi sunt uada salsa cita decurrere puppi, | caerulea uerrentes abiegnis aequora palmis, 171-2 utinam ne tempore primo | Gnosia Cecropiae tetigissent litora puppes, 250 multiplices animo uoluebat saucia curas; Lucretius 4. 1048 idque petit corpus mens unde est saucia amore; Horatius, *Epod.* 16. 57-8 non huc Argoo contendit remige pinus, | neque impudica Colchis intulit pedem; Vergilius, *Ecl.* 4. 34-5 et altera quae uehat Argo | delectos heroas, 8. 47-8 saeuus amor docuit natorum sanguine matrem | commaculare manus; Phaedrus 4. 7. 4-9 parua (*Rigault*: par *P*) libellum sustine patientia, | seueritatem frontis dum placo tuae | et in cothurnis prodit Aesopus nouis (*Pithoeus*: nobis *P*). | utinam nec (*Bongars*: ne *PR*) umquam Pelii (*Salmasius*: pelei *P*) nemoris iugo | pinus bipenni concidisset Thessala | nec ad professae mortis audacem uiam | fabricasset Argus opere Palladio ratem; Poeta incertus *ap.* Gell. 19. 11. 4 anima aegra (*codd.*: aegra amore *Camerarius*) et saucia | cucurrit ad labeas mihi; Apuleius, *Met.* 4. 32 sed Psyche uirgo uidua domi residens deflet desertam suam solitudinem aegra corporis, animi saucia (*uulgo*: animis audacia *codd.*); Orosius 1. 12. 10 nolo meminisse Medeae amore saeuo saucia et pignorum paruulorum caede gaudentis.

nominatur nomine Argo, qua uecti Argiui dilecti uiri petebant illam pellem inauratam arietis Colchis imperio regis Peliae per dolum. nam numquam era errans mea domo efferret pedem (vv. 208-15)'.
 217

CIV

Cicero, *De orat.* 3.217: aliud enim uocis genus iracundia sibi sumat, acutum, incitatum, crebro incidens... aliud miseratio ac macror, flexibile, plenum, interruptum, flebili uoce:

quo nunc me uortam? quod iter incipiam ingredi?
domum paternamne? ane ad Peliae filias?

CV

(a) Cicero, *Fam.* 7.6.1: tu modo ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone et, quo consilio profectus es, id adsiduitate et uirtute consequere. hoc tibi tam ignoscemus nos amici quam ignouerunt Medeae quae Corinthum arcem altam habebant matronae opulentae optumates, quibus illa manibus gypsatisimis persuasit ne sibi uitio illae uerterent quod abesset a patria. nam

multi suam rem bene gessere et publicam patria procul;
multi qui domi aetatem agerent propterea sunt improbat.

CIV *C. Gracchus ap. Cic. *De orat.* 3.214 et Quintil. *Inst.* 11.3.115 quo me miser conferam? quo uortam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat (L: madet M). an domum? matremne ut miseram lamentantem uideam et abiectam?; Catullus 64.177-81 nam quo me referam? quali spe perdita nitor? | Idomneosne (E. *Fraenkel*: idoneos [idmoneos X] ne V) petam montes? at (*Muretus*: a V) gurgite lato | discernens ponti (O: pontum X) truculentum ubi diuidit aequor? | an patris (R: impatris O: in patris G) auxilium sperem? quemne ipsa reliqui, | respersum iuuenem fraterna caede secuta?

CIV 218 paternam L ad Peliae uulgo: ad Paeliae P: appellare M

2: quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. sed plura scribemus alias. tu, qui ceteris cauere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris caueto et (quoniam Medeam coepi agere) illud semper memento:

qui ipse sibi sapiens prodesse non quit nequiquam sapit. 221

(b) Cicero, *Off.* 3.62: nemo est qui hoc uiri boni fuisse neget; sapientis negant, ut si minoris quam potuisset uendidisset. haec igitur est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant. ex quo Ennius nequiquam sapere sapientem qui ipse sibi prodesse non quiret. uere id quidem, si quid esset prodesse mihi cum Ennio conueniret.

CVI

Cicero, *Tusc.* 3.63: sunt autem alii quos in luctu cum ipsa solitudine loqui saepe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

cupido cepit miseram nunc me proloqui
caelo atque terrae Medeai miserias. 222

CVII

Cicero, *Tusc.* 4.69: quid ait ex tragoedia princeps ille Argonautarum?

tu me amoris magis quam honoris seruauisti gratia. 224

quid ergo? hic amor Medeae quanta miseriarum excitauit incendia. atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet se (S^V: sed X) coniugem habuisse illum 'Amor quem dederat qui plus pollet potiorque est patre'.

CV (a) 221 nequiquam R

CVI 223 Medeai *Turnebus*: medeae *codd.*

CVII 224 tum amoris K: tum ea moris R seruauisti *ed. Cratandrina*: seruasti *codd.*

CVIII

Cicero, *Nat. deor.* 3.65:

nequaquam istuc istac ibit; magna inest certatio.
nam ut ego illi supplicarem tanta blandiloquentia
ni ob rem—

66: parumne ratiocinari uidetur et sibi ipsa nefariam pestem
machinari? illud uero quam callida ratione:

qui uult quod uult ita dat <semper> se res ut operam dabit. 228

qui est uersus omnium seminator malorum.

ille trauersa mente mi hodie tradidit repagula 229
quibus ego iram omnem recludam atque illi perniciem dabo
mihi maerores, illi luctum, exitium illi, exilium mihi.

hanc uidelicet rationem, quam uos diuino beneficio homini
solum tributam dicitis, bestiae non habent.

67: uidesne igitur quanto munere deorum simus adfecti?
atque eadem Medea (Media A¹V^B) patrem patriamque
fugiens

'postquam (posquam A) pater
adpropinquat iamque paene ut comprehendatur parat,
puerum interea obtruncat membraque articulatim diuidit
perque agros passim dispergit corpus; id ea gratia
ut, dum nati dissipatos artus captaret parens,
ipsa interea effugeret, illum ut maeror tardaret sequi,
sibi salutem ut familiari pareret parricidio.'

huic ut scelus sic ne ratio quidem defuit.

CVIII 225 istac ibit B¹: isthaec ibit V²: ista ibit AV¹B² 226 illi Ribbeck: illis
codd. supplicarem A blandiloquenti codd. 227 ni ob rem Vahlen: aniobe
B: niobem AV 228 qui uult A²V²B: qui uult esse pauci deteriores, Dausius
quod uult A²V²B ut adat V¹ <semper> se Jocelyn 229 transuersa V²
230 perniciem V²: perniciem A²B²: perniciem A¹V¹B¹ 231 exitium V²B²:
exitum AV¹B¹

CIX

(a) Varro, *Men. fr. ap. Non.* p. 261.7: non uides apud
<Ennium> (add. Aldus) esse scriptum 'ter sub armis malim
uitam cernere quam semel modo parere'?

(b) Varro, *Ling.* 6.81: cerno idem ualet. itaque pro uideo ait
Ennius... ab eodem est quod ait Medea:

nam ter sub armis malim uitam cernere 232
quam semel modo parere.

quod, ut decernunt de uita eo tempore, multorum uidetur uitae
finis.

(c) Nonius, p. 261.18: CERNERE rursum dimicare uel conten-
dere... Ennius in Medea exule: 'nam ter (te codd.) sub armis
malim (maculim L¹) uitam (E¹: uita codd.) cernere'.

CX

Probus, Verg. *Ecl.* 6.31-3 (namque canebat uti magnum per
inane coacta | semina terrarumque animaeque marisque fuissent
| et liquidi simul ignis): ... Aemilius Asper cum hunc locum
(*Aen.* 6.724-6) adnotaret sic ait: 'haec membra naturae sic solet
iungere ut in tria diuidat. nam et alibi: "maria ac terras caelum-
que profundum (*Aen.* 1.58)" et Homerus similiter: ἐν μὲν
γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν (*Il.* 18.483)'. sed et
Homerum ipso hoc loco possumus probare quattuor elemen-
torum mentionem fecisse. nam ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξεν Achilles
significatur, ut homo terrenus, cui arma fiebant, ἐν δ' οὐρανόν
aerem scilicet in quo ista fiebant: ignem extrinsecus adhibebi-
mus in ipso Volcano. similiter et Ennius in Medea exule in his
uersibus:

CIX (b) 232 nam non habet F: fortasse non attulit Varro multa cernere F

Iuppiter tuque adeo summe Sol qui res omnis inspicis 234
quique tuo lumine mare terram caelum contines
inspice hoc facinus prius quam fit. prohibebis scelus.

nam (Keil: iam *codd.*) et hic Iuppiter et Sol pro igni, qui mare et terram et caelum continet, <ut> (*add. Keil*) non dubie (dubium *MP*) caelum pro aere dixerit.

CXI

(a) Nonius, p. 38.29: ELIMINARE, extra limen eicere... Ennius Medea exule:

antiqua erilis fida custos corporis, 237
quid sic te extra aedis exanimatam eliminat?

(b) Nonius, p. 292.20: ELIMINARE est exire. Ennius Medea exule: 'antiqua erilis (*edilis codd.*) fida custos corporis quid †sit† extra aedis exanimata (examinata [examine L¹] *codd.*) eliminat'. Accius Phoenissis...

CXII

(a) Varro, *Ling.* 7.9: in hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet et intra eas regiones qua oculi conspiciant, id est tueamur, a quo templum dictum, ut contemplare, ut apud Ennium in Medea: 'contempla et templum Cereris ad laeuam aspice'.

(b) Nonius, p. 469.34: CONTEMPLA... Ennius Medea:

asta atque Athenas anticum opulentum oppidum 239
contempla et templum Cereris ad laeuam aspice.

CX 236 facimus *V* fit *VE*: sit *MP* prohibebis *Bothe*: prohibesse *V*: prohibe *ēē* *P*: prohibe prohibe esse *M*: prohibe *E*

CXI (a) ennium et ea exule *L*¹: ennius metea exule *L*²: ennius mede exule *G* 238 sic te *Mercerus*: sit *codd.* exanimatam eliminat *Jocelyn*: exanimata eliminat *Mercerus*: examinata elimina *codd.*

CXII (b) 239 anticum *Roth*: antiquum *uulgo*: anti cum *codd.* opulenteum *LC*^A 240 et templum Cereris ad laeuam aspice non habent *codices*: fortasse omisit *Nonius*

CXIII

Nonius, p. 84.31: CETTE significat dicite uel date; ab eo quod cedo... Ennius in Medea:

saluete optima corpora. 241
cette manus uestras measque accipite.

CXIV

Nonius, p. 170.8: SVBLIMARE, extollere. Ennius Medea:

sol qui candentem in caelo sublimat facem. 243

CXV

Nonius, p. 297.16: EFFERRE significat proferre... Ennius Medea:

utinam ne umquam †mede† cordis cupido corde pedem extulisses 244

CXVI

Nonius, p. 467.7: AVCVPAVI, actiuum positum pro passiuo... Ennius Medea:

fructus uerborum aures aucupant. 245

MELANIPPA

CXVII

Cicero, *Off.* I. 114: uide fr. X.

CXVIII

Gellius 5.11.11-14: '...inter enim pulcherrimam feminam et deformissimam media forma quaedam est, quae et a nimiae pulcritudinis periculo et a summae deformitatis odio uacat;

CXV 244 Medea Colchis *Lipsius*

qualis a Quinto Ennio in Melanippa perquam eleganti uocabulo stata (PR: tecta V) dicitur, quae neque κοινή futura sit neque ποινή. quam formam (P²: quam in formam *codd.*) modicam et modestam Fauorinus non mi hercule inscite appellabat 'uxoriam'. Ennius autem in ista quam dixit (dixi R) tragoedia eas fere feminas ait incolumi pudicitia esse quae stata forma forent.

CXIX

(a) Nonius, p. 170. 10: SVPERSTITENT (superstent D⁴), saluent. Ennius Melanippa:

regnumque nostrum ut sospitent superstitentque. 246

(b) Nonius, p. 176. 2: SOSPITENT, saluent. Ennius Melanippa (menalippa G): 'regnumque nostrum sospitent superstitentque'.

CXX

Nonius, p. 246. 9: AVSCVLTARE est obsequi. . . Ennius Melanippa:

mi ausculata nate: pueros cremari iube. 247

CXXI

Nonius, p. 469. 3: AVGVRO. . . Ennius Melanippa:

†certo hic est nulla† *quin monstrum siet.* 248
hoc ego tibi dico et coniectura auguro.

CXXII

Macrobius, *Sat.* 6.4.7 (*cf. fr. LXII*): 'splendet tremulo sub lumine pontus (Vergilius, *Aen.* 7.9)'. TREMVLM LVMEN de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Melanippe:

lumine sic tremulo terra et caua caerula cadent. 250

CXIX (a) 246 superstitent *Acidalius*

CXX menalippa *codd.* 247 mi *Vossius*: mihi *codd.* cremitari *Bothe*

CXXI menalippo (melanippo L¹) *codd.* 248 certo hic est nullum B⁴: certatio hic est nulla *Passeratius*

CXXIII

(a) Gellius 6.9.15: praeterea inueni a uerbo scindo simili ratione non sciderat, sed sciciderat dictum esse. . .

17: Ennius quoque <***>

(b) Priscianus, *Gramm.* II 516.14: scindo scidi. uetustissimi tamen etiam scicidi (sciscidi R) proferebant. . . Ennius in Melanippa:

cum saxum sciciderit 251

NEMEA

CXXIV

Nonius, p. 183. 14: VENOR, circumuenior. Ennius Nemea:

teneor consaepta, undique uenor. 252

CXXV

Priscianus, *Gramm.* II 171.4: hic et haec et hoc pecus. Ennius in Nemea:

pecudi dare uiuam marito. 253

potest tamen figurate hoc esse prolatum, ut si dicam 'aquila maritus' uel 'rex auium'.

PHOENIX

CXXVI

Gellius 6.17.1: percontabar Romae quempiam grammaticum . . . discendi magis studio et cupidine, quid significaret obnoxius quaeque eius uocabuli origo ac ratio esset. . .

CXXIII (b) menalippa BD 251 sciciderit R

CXXIV 252 consepta (concepta G) *codd.*

CXXV nemia L: neinea G 253 pecudi ex peculi *corr. K*: pecodi G uiua *Dresd.* 1.2 *Erl.* 1.2 *Lips.* 2 *Krehlii*: uerba *Palmer*

10: iam uero illud etiam Q. Enni quo pacto congruere tecum (congrueret equum *codd.*) potest, quod scribit in Phoenice in his uersibus?

sed uirum uera uirtute uiuere †animatum adiecit† 254
fortiterque †innoxium uocare† aduersum aduersarios.
ea libertas est qui pectus purum et firmum gestitat;
†aliae† res obnoxiosae nocte in obscura latent.

CXXVII

(a) Helenius Acro, Ter. *Ad.* 45-6 (semper parce ac duriter | se habere) *ap.* Charisium, p. 257.6: secundum antiquorum consuetudinem. nam et Ennius in Phoenice:

quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit. 258

(b) Nonius, p. 512.1: DVRITER pro dure... Ennius Phoenice (foenice G: fenice LH): 'quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit'.

CXXVIII

Nonius, p. 91.4: CVPIENTER, cupidissime... Ennius Phoenice:

†stultus est qui cupida† cupiens cupienter cupit. 259

CXXIX

Nonius, p. 245.30: ARGVTARI dicitur loquacius (*H³*: loquacium *codd.*) proloqui. Ennius Phoenice:

†tum tu isti credere† atque exerce linguam ut argutarier possis. 260

CXXVI phoenice *codd.* 254 animatum addebet *Carrio* 255 innoxium uacare P: innoxium stare *Bentley* 257 obnoxiosae *Acidalius*: obnoxiose V: obnoxio se P: obnoxie se R

CXXVII (a) phoenice N

CXXVIII foenice *codd.*

CXXIX Ennius Phoenice 'tum *Mercerus*: ennius quo enicetum *codd.* 260 tum tu isti crede te *Haupt*: tum tu isti crede *L¹ Turnebus* lingua *LA⁴B⁴*

CXXX

Nonius, p. 507.22: FAXIM, fecerim. Ennius Phoenice:

plus miser sim si scelestum faxim quod dicam fore. 261

CXXXI

Nonius, p. 510.32: SAEVITER pro saeue... Ennius Phoenice:

saeuiter suspicionem ferre falsam futilum est. 262

CXXXII

Nonius, p. 514.12: FVTTILE, futiliter. Ennius Phoenice:

ut quod factum est futille amici uos feratis fortiter. 263

CXXXIII

Nonius, p. 518.3: DEREPEPTE... Ennius Phoenice:

ibi tum derepente ex alto in altum despexit mare. 264

CXXXIV

(a) Cicero, *Nat. deor.* 3.79: Telamo autem uno uersu locum totum conficit cur di homines neglegant:

nam si curent, bene bonis sit, male malis; quod nunc abest. 265

(b) Cicero, *Diu.* 1.132: nunc illa testabor non me sortilegos neque eos qui quaestus causa harioleantur, ne (ϛ: nec *AVB*)

CXXX fenice (foenice *Bamb.*) *codd.* 261 sim *Delrius*: sum *codd.* scelestum *ed. princ.*: scelestim (scelestem *A⁴*) *codd.*

CXXXI foenice *LG*: foenice *HBamb.* 262 futilum *D⁴*

CXXXII foenice *codd.* 263 amici *codd.*: a me id *O. Skutsch*: a me *Buecheler* feratis *ed. princ.*: fueratis *codd.*

CXXXIII foenicae *LGH*: phoenice *Bamb.*

psychomantia quidem quibus Appius, amicus tuus, uti solebat, agnoscere; non habeo denique nauci (*Marsus*: non ab eodem sancī *AV*: non ab eodem sancti *B^p*: non ab eodem sanxi *B^c*) Marsum augurem, non uicanos haruspices, non de circo astrologos, non Isiacos (*isiagos B^p*) coniectores, non interpretes somniorum; non enim sunt hi aut scientia aut arte diuini sed superstitioni uates impudentesque harioli,

aut inertes aut insani aut quibus egestas imperat, 266
qui sibi semitam non sapiunt alteri monstrant uiam;
quibus diuitias pollicentur, ab iis drachumam ipsi petunt.
de his diuitiis sibi deducant drachumam, reddant cetera.

atque haec quidem Ennius, qui paucis ante uersibus esse deos censet, sed eos non curare opinatur 'quid agat humanum genus.' ego autem, qui et curare arbitror et monere etiam ac multa praedicere, leuitate, uanitate, malitia exclusa (*ς*: exclusam *AVB*) diuinationem probo.

(c) Cicero, *Diu.* 2. 104: primum enim hoc sumitis: 'si sunt di, benefici in homines sunt'. quis hoc uobis dabit? Epicurusne, qui negat quicquam (**quicquam *AB*: atquicquam *V^p*) deos nec alieni curare nec sui? an noster Ennius (nostert *AV^p*: nosterrenius *B^p*), qui magno plausu loquitur adsentiente populo:

ego deum genus esse semper dixi et dicam caelitem, 270
sed eos non curare opinor quid agat humanum genus.

et quidem cur sic opinetur rationem subicit, sed nihil est necesse dicere quae secuntur; tantum sat est intellegi, id sumere istos pro certo quod dubium controuersumque sit.

CXXXIV (b) 268 ab iis *Lambinus*: ab his *AVB* drachmam *A*: dragmam *VB^c*: drachman *B^p* 269 drachumam *AV^pB^p*: drachmam *V^c*: dragmam *B^c*
 CXXXIV (c) 271 curarare *B*

CXXXV

Festus, p. 218.2: OBSIDIONEM potius dicendum esse quam obsidium adiuuat nos testimonio suo Ennius (pacuius *X*) in Telamone quom (cum *X*) ait:

scibas natum ingenuum Aiace[m] cui tu obsidionem paras. 272

CXXXVI

Nonius, p. 85.20: CLARET, clara est uel clareat (uel clare *C^AD^A*)... Ennius Telamone:

nam ita mihi Telamonis patris atque Aeaci et proau[i] Iouis 273
 †gratia ea est† atque hoc lumen candidum claret mihi.

CXXXVII

Nonius, p. 159.38: PORCET significat prohibet... Ennius Telamone:

deum me sentit facere pietas, ciuium porcet pudor. 275

CXXXVIII

(a) Nonius, p. 172.19: SQUALAM pro squalidam. Ennius Telamone:

strata terrae lauere lacrimis uestem squalam et sordidam. 276

(b) Nonius, p. 503.38: LAVIT pro lauat... LAVERE inde tractum est... Ennius Telamone: 'strata terra (terrae *EP*) lauere (labere *codd.*) lacrimis uestem squalidam (squamem *P¹*) et sordidam'.

CXXXV 272 ingenuum *ed. princ.*: ingenium *codd.*

CXXXVI 273 atque *codd.*: aui *Bergk* Aeaci et *Bergk*: faciet *codd.* tous *L*

CXXXVIII talamone *codd.*

CXXXIX

Nonius, p. 475.20: PARTIRET pro partiretur... Ennius Telamone:

eandem me in suspicionem sceleris partiuit pater. 277

CXL

Nonius, p. 505.35: AVDIBO pro audiam. Ennius Telamone:

more antiquo audibo atque auris tibi contra utendas dabo. 278

CXLI

Diomedes, *Gramm.* 1382.10: cui enim in dubium cadit quin abnuo abnuis dicamus? uerum apud ueteres et (*Putschius*: est *codd.*) abnueo dictum annotamus, ut Ennius...idem (*BM*: item *A*) in Telamone (*M*: telamonem *AB*) ex eo futurum:

abnuebunt 279

TELEPHVS

CXLII

(a) Festus, p. 128.24: MVTTIRE (mutire *codd.*), loqui. Ennius in Telepho:

palam muttire plebeio piaculum est. 280

(b) Phaedrus 3, epil. 33:

ego quondam legi quam puer (*Pithoeus*: pueri *PR*)
sententiam
'palam muttire plebeio periculum est'
dum sanitas constabit pulchre meminero (*Rittershausen*:
memini *P*: memin. *R*).

CXXXIX 277 eandem *codd.* in om. *A*⁴: in me *Delrius*

CXL telemone *codd.* 278 atque *C*⁴ *Montepess. Oxon.*: neque *LA*⁴*B*⁴ *Paris.* 7665 utendos *C*⁴*D*⁴

CXLI 279 abnuebant *B*: abnueb *M*

CXLII (a) 280 muttire (mutire *IR*) *codd.* *Pauli*: mutire *codd.* *Festi*

CXLIII

(a) Festus, p. 440.35:

cultum et sord
tum quod proximae
scium accedit; in
diti paludum squ
in Telepho: 'quam ue
stola'. S^QVARROSOS

(b) Nonius, p. 537.23: STOLAM ueteres non honestam uestem solum, sed etiam omnem quae corpus tegetet. Ennius Telepho:

†cedo et caueo cum uestitus† *squalida saeptus stola.* 281

idem in eadem:

regnum reliqui saeptus mendici stola. 282

CXLIV

Nonius, p. 15.3: ENODA significat explana; et (ex *C*⁴*D*⁴) quae sit proprietates, manifestum est, hoc est, nodis exsolue... Ennius Telepho:

*uerum quorum liberi leto dati
sunt in bello non lubenter haec enodari audiunt.* 283

CXLV

Nonius, p. 232.17: ADVORSVM rursum apud significat... Ennius Telepho:

*te ipsum hoc oportet profiteri et proloqui
aduorsum †illam mihi†* 284

CXLIII (a) S^QVALIDVM, incultum et sordidum; quod proxime similitudinem habeat squama piscium, sic appellatum — *Paulus*.

CXLIII (b) telefo *codd.* 281 cedo et caueo conuestitus *Columna* 282 septus *codd.* mendici *Iunius*: medici *codd.*

CXLIV telefo *codd.* 283 laeto *L*

CXLV telefo *codd.*

CXLVI

Nonius, p. 342.6: MACTARE malo adficere significat... Ennius Telepho:

qui illum di deaque magno mactassint malo. 287

CXLVII

Nonius, p. 429.1: inter urbem et ciuitatem hoc interest. urbs est aedificia (aedificatio *H*¹), ciuitas incolae... Ennius Telepho:

sed ciuitatem uideo Argiuum incendere. 288

CXLVIII

Nonius, p. 490.10: ITINER pro iter. Ennius Telepho:

deumque de consilio hoc itiner credo conatum modo. 289

THYESTES

CXLIX

(a) Cicero, *De orat.* 3.164: nolo esse uerbum angustius id quod translatum sit quam fuisset (quam fuisset *om. M*) illud (illum *M*) proprium ac suum:

quidnam est obsecro quod te adiri abnutas? 290

melius esset uetas, prohibes, absterres; quoniam ille dixerat 'ilico *istic. ne contagio mea bonis umbraue obsit (vv. 293-4)*'.

(b) Cicero, *Tusc.* 3.25: nunc aegritudinem si possumus depellamus... tætra enim res est, misera, detestabilis...

CXLVI tennius telefo *codd.* 287 dii *codd.*

CXLVII telefus et *LA*⁴: telefo et *B*⁴ 288 incendier *Aldus*

CXLVIII telefo (telepo *L*¹) *codd.*

CXLIX (a) 290 quod *M*: quid *L* adiri *L*: abire *M*: adirier *Vahlen 1854*

26: qualis enim tibi ille uidetur?

Tantalo prognatus Pelope natus qui quondam a socru 291
Oenomao rege Hippodameam raptis nactus nuptiis.

Iouis iste quidem pronepos. tamne ergo abiectus tamque fractus?

nolite

inquit

hospites ad me adire. ilico istic. 293

ne contagio mea bonis umbraue obsit.

tanta uis sceleris in corpore haeret.

tu te (tune *R*²) Thyesta damnabis orbabisque luce propter uim sceleris alieni?

CL

(a) Cicero, *Pis.* 43: neque uero ego, si umquam uobis mala precarer, quod saepe feci, in quo di immortales meas preces audierunt, morbum aut mortem aut cruciatum precarer. Thyestea est ista exsecratio, poetae uolgi animos, non sapientium, mouentis, ut tu naufragio expulsus uspiam 'saxis fixus asperis, euisceratus' latere penderes, ut ait ille, 'saxa spargens tabo sanie et (et *om. ω*) sanguine atro'.

(b) Cicero, *Tusc.* 1.106: exsecratur luculentis sane uersibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus; durum hoc sane; talis enim interitus non est sine graui sensu; illa inania

ipse summis saxis fixus asperis, euisceratus, 296
latere pendens, saxa spargens tabo sanie et sanguine atro.

CXLIX *Cicero, *Verr.* 2.1.81 nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta uis sceleris fuisset.

CL *Lucilius *ap. Non.* p. 405.3 latere pendens, saxa spargens tabo sanie et sanguine atro.

CXLIX (b) 291 socru *Bentley*: socero *codd.* 292 hippodamiam *R*² nactus *KR*^c: nactu'st *Bentley* 293 illic o *G*¹*KV*¹ (1 *exp. G*²*V*²) 295 (meo) tanta *Bentley*

non ipsa saxa magis sensu omni (omnia *X*: a *exp.* *V*¹) uocabunt quam ille latere pendens cui se hic cruciatum censet optare. quae (*V*²: quam *X*) essent dura si sentiret (*ς*: sentirent *X*), nulla <sunt> (*add.* *ς*) sine sensu. illud uero perquam inane

neque sepulcrum quo recipiat habeat, portum corporis, 298
ubi remissa humana uita corpus requiescat malis.

uides quanto haec in errore uersentur. portum esse corporis et requiescere in sepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis qui non erudierit filium nec docuerit quatenus esset quidque curandum.

CLI

Cicero, *Orat.* 183: in uersibus res est apertior, quamquam etiam a modis quibusdam cantu remoto soluta esse uidetur (*uulgo*: uideatur *AL*) oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poetarum qui λυρικοί a Graecis nominantur, quos (*L*: eos *A*) cum cantu spoliaueris nuda paene remanet oratio.

184: quorum similia sunt quaedam etiam apud nostros (*L*: illos *A*), uelut illa (*A*: ille *L*) in Thyeste:

quemnam te esse dicam qui tarda in senectute— 300

et quae sequuntur; quae, nisi cum tibicen accessit, orationis sunt solutae simillima.

CLII

Cicero, *Brut.* 78: C. Sulpicius Gallus... hoc praetore ludos Apollini faciente, cum Thyesten fabulam docuisset Q. Marcio Cn. Seruilio consulibus, mortem obiit Ennius.

CLIII

(a) Cicero, *Nat. deor.* 2.4: quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum, cum caelum suspeximus caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen (nomen *B*¹) prae-

CLI 300 quin *L* senectā Bothe

stantissimae mentis quo haec regantur? quod ni ita (quot nuta *B*¹) esset, qui potuisset adsensu omnium dicere Ennius 'aspice hoc sublime candens quem inuocant (inuocat *B*¹) omnes Iouem' — illum uero et Iouem et dominatorem rerum et omnia motu regentem et, ut idem (em* *A*) Ennius, 'patrem diuumque hominumque' et praesentem ac praepotentem deum?

(b) Cicero, *Nat. deor.* 2.64: sed ipse Iuppiter, id est iuuans pater, quem (*V*: partem quae *B*¹: partemque *A*) conuersis casibus appellamus a iuuando (adiuuando *B*¹) Iouem, a poetis 'pater diuomque hominumque' dicitur...

65: hunc igitur Ennius, ut supra dixi, nuncupat ita dicens 'aspice hoc sublime (suplimim *B*¹) candens, quem inuocant omnes Iouem' planius (planus *A*¹) quam (*PB*: quem *AHV*¹: que *V*²) alio loco idem '†cui† quod in me est exsecrabor hoc quod lucet (licet *V*) quicquid est (*v.* 342)'.

(c) Cicero, *Nat. deor.* 3.10: primum fuit, cum caelum suspexissemus, statim nos intellegere esse aliquod numen quo haec regantur. ex hoc illud etiam 'aspice hoc sublime candens (cadens *A*¹*V*) quem inuocant omnes Iouem'.

(d) Cicero, *Nat. deor.* 3.40: sit sane deus ipse mundus (mundus deus ipse *P*). hoc credo illud esse 'sublime (sublime esse *P*) candens quem inuocant (inuocans *A*¹) omnes Iouem'.

(e) Festus, p. 400.17: SVBLIMEM est in altitudinem elatum, ut <***> Ennius in Thyeste:

aspice hoc sublime candens quem uocant omnes Iouem. 301

(f) Apuleius, *Mund.* 33: namque habitus orantium sic est, ut manibus extensis <in> (*uulgo*: extensis *codd.*) caelum precemur. Romanus etiam poeta sic sensit: 'aspice hoc sublime (*BF*: sub

CLIII (e) SVBLIMEM (*MPEGR*: sublime *TI*: sublimen *L*) est in altitudinem elatum, id autem dicitur a limine superiore quia supra nos est — Paulus

lumine *PL*) candens (*B*: cadens δ) quem inuocant (inuocans *B*) omnes Iouem'. unde illa quae uidentur suntque omnibus praestantiora, easdem sublimitates regionum tenent. . .

(g) Probus, Verg. *Ecl.* 6. 31-3: principem habuerunt Empedoclem Agrigentinum qui de his ita scribit: τέσσαρα δὴ πάντων ριζώματα πρῶτον ἔασιν Ζεὺς ἀργής. . . ut accipiamus Ζεὺς ἀργής ignem, qui sit ζέων et candens, quod ignis est proprium, de quo Euripides. . . et Ennius: 'aspice hoc sublime candens quem uocant omnes Iouem'.

CLIV

Nonius, p. 90. 13: CONGLOMERARE, inuoluere, superaddere. Ennius Thyeste:

eheu mea fortuna ut omnia in me conglomeras mala.

302

CLV

Nonius, p. 97. 29: DELECTARE, inlicere, adtrahere. Ennius Thyeste:

set me Apollo ipse delectat ductat Delphicus.

303

CLVI

Nonius, p. 110. 11: FLACCET, languet, deficit. . . Ennius Thyeste:

sin flaccébunt condiciones repudiato et reddito.

304

CLVII

Nonius, p. 255. 25: CREPARE, ferire. Ennius in Thyeste:

sed sonitus auris meas pedum pulsu increpat.

305

CLIV Ennius in Thieste *ed. a. 1476*: ennius tithē *codd.* 302 eheu mea Lachmann: eumea *codd.*

CLV Thyeste set *Mercerus*: theestes et *codd.* 303 delficus *codd.*

CLVI 304 sin flaccébunt *Gulielmius*: inflaccébunt *codd.*

CLVIII

Nonius, p. 261. 13: CERNERE, iudicare. . . Ennius Thyeste:

impetrem facile ab animo ut cernat †uitalem babium†

306

CLIX

Nonius, p. 268. 9: CONTINGERE, euenire. . . Ennius Thyeste:

quam mihi maxime hic hodie contigerit malum.

307

CLX

Nonius, p. 369. 29: PVTARE, animo disputare. . . Ennius Thyeste:

ibi quid agat secum cogitat parat putat.

308

INCERTA

CLXI

(a) Terentius, *Eun.* 586-91:

egomet quoque id spectare coepi et, quia consimilem luserat iam olim ille ludum, incendio magis animus gaudebat mihi. deum sese in hominem conuortisse atque in alienas tegulas uenisse clanculum! per inpluuium fucum factum mulieri! at quem deum! qui templa caeli summa sonitu concutit. ego homuncio hoc non facerem?

(b) Donatus: QVI TEMPLA CAELI SVMMA (summo *T*) SONITV CONCVTIT. ab auctoritate personae (persona *TC*) ut fit (sit *C*) in exemplis. SONITV CONCVTIT. parodia de Ennio. TEMPLA CAELI SVMMA. tragice (sūma tragice *V*: sumairagica *C*: sūma ragica *T*), sed de industria, non errore.

CLVIII thyste *codd.* 306 cernat *A*⁴

CLIX tyeste *codd.*

CLX thieste *codd.* 308 cogitet *LB*⁴ paritat *Buecheler*

CLXII

(a) Rhetor incertus, *Her.* 2. 39: item uitiosum est cum id pro certo (*E*: quō id proco *P*¹: quid [u in ras.] praeco *H*: quae id pro quo *BC*¹) sumitur quod inter omnes †constat†, quod etiam nunc in controuersia (controuersia est *b**C*: controuersia sit *d*), hoc modo:

eho tu: di quibus est potestas motus superum atque inferum 309
pacem inter sese conciliant, conferunt concordiam.

nam ita pro suo iure hoc exemplo utentem (*Kayser*: usum *E*: utuntur *M*) Thesprotum (*M*: threspontem *E*) Ennius induxit quasi iam (*E*: quaesitam *M*) satis certis rationibus ita (id ita *Hl*) esse demonstrasset.

(b) Cicero, *Inu.* 1.91: controuersum est in quo ad dubium demonstrandum dubia causa adfertur hoc modo: ‘eho tu: di (*P*¹: dii *C*) quibus est potestas motus superum atque inferum pacem inter sese conciliant, conferunt concordiam’.

CLXIII

Rhetor incertus, *Her.* 4. 18: conpositio est uerborum constructio ... ea conseruabitur si... et si uitabimus eiusdem litterae nimiam adsiduitatem; cui uitio uersus hic erit exemplo — nam hic nihil prohibet in uitiiis alienis exemplis uti —: ‘o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti (cf. *Prisc. Gramm.* II 591. 12 et al.)’ et hic eiusdem poetae:

quicquam quisquam †quemquam† quemque quisque conueniat
neget. 311

CLXII (a) 309 eho tu dii quibus *E*: studiis *M* est potestas *E*: est potest at *H*: est potest aut *PB*: esse potest aut *Π*: est potestas ut *C* motus *E*: motum *M* 310 pace enim *M*: pacem *E* sese *M*: se *E*

CLXIII 311 quicquam quisquam quemq; *E*: qui oquam quicquam quemq (quemquam *P*) quemq; *P*¹*B*: quicquam quisquam quemquam quemque *P*²*C*: quicquam quicq quemq *H*: quicquam quicquam quemq; *Π*

CLXIV

(a) Cicero, *S. Rosc.* 89: uerum ego forsitan propter multitudinem patronorum (ζ: paternorum Σζ) in grege (ζ: gregem Σζ) adnumerer, te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. multos caesos non ad Trasumennum (trahasyennum Σ: trasimennum ζ) lacum sed ad Seruilium uidimus.

90:

quis ibi non est uulneratus ferro Phrygio?

312

non necesse est omnis commemorare Curtios Marios denique Memmios (*Vrsinus*: mammeos *codd.*) quos iam aetas a proeliis auocabat, postremo Priamum ipsum senem, Antistium quem non modo aetas sed etiam leges pugnare prohibebant.

(b) Schol. Gronouianus: FERRO FRUGIO. in Ennio haec fabula inducitur, Achilles (*Eberhard*: achillis *C*) quo tempore propter Briseidem cum Graecis pugnare noluit; quo etiam tempore Hector classem eorum incendit. in hac pugna Vlixes uulneratus inducitur et fugiens (ad) (*add. Graeuus*) Achillen uenit. cum interrogaretur ab Aiace cur fugisset, ille ut celaret dedecus †tuitium†: ‘quis enim uulneratus ferro Frugio?’

CLXV

(a) Cicero, *Balb.* 36: in quo erat accusatoris interpretatio indigna (*uulgo*: digna in *codd.*) responsione, qui ita dicebat ‘comiter’ esse ‘communiter’ quasi uero priscum aliquod aut insolitum uerbum interpretaretur. comes (comites *E*) benigni faciles suaues homines esse dicuntur; ‘qui erranti (eranti *P*¹) comiter (*P*: com [erasa lineola supra -m] *G*: comiti *E*) monstrat (monstrant *GE*) uiam’ benigne, non grauate; ‘communiter’ quidem certe non conuenit.

CLXIV (a) 312 Brugio *Osann*

(b) Cicero, *Off.* 1.51: omnium (*Zumpt*: omnia *codd.*) autem communia hominum (*ZLp*: omnium *c*) uidentur ea quae sunt generis eius quod ab Ennio positum in una re transferri in permultas (*ZL*: multas *pς*) potest:

homo qui erranti comiter monstrat uiam
quasi lumen de suo lumine accendat facit.
nihilo minus ipsi lucet cum illi accenderit.

313

52: ...sed (et *p*) quoniam copiae paruae singulorum sunt, eorum autem qui his egeant infinita est multitudo, uulgaris liberalitas referenda est ad illum Enni (ennii *codd.*) finem 'nihilominus ipsi lucet' ut facultas (ni[c]hilominus scilicet ut facultas *L¹[c]*: nihilominus ipsi luceat ut facultas *L²pς*) sit qua in nostros simus liberales.

CLXVI

Cicero, *De orat.* 1.199: quid est enim praeclarius quam honoribus et rei publicae muneribus perfunctum senem posse suo iure dicere idem quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, se esse eum unde sibi, si non populi et reges, at omnes sui ciues consilium expetant suarum (suarum summarum *codd. integri plerique*: summarum *codd. Lagomarsiniani*) rerum incerti;

quos ego mea ope ex
incertis certos compotesque consili
dimitto ut ne res temere tractent turbidas.

316

200: est enim sine dubio domus iuris consulti totius oraculum ciuitatis.

CLXVII

Cicero, *De orat.* 2.221: quod est hominibus facietis et dicacibus difficillimum, habere hominum rationem et temporum et ea quae occurrunt (*A¹*: occurrant *codd.*), cum salsissime dici pos-

CLXV (b) 313 comiter *ZL*: comiti *p*: communiter *c* 315 q nichilo *c* ipsi luceat *ZX*: ipsi ut luceat *ς*

CLXVI 316 ope mea *Reisig* 317 compotes *integri paene omnes (Vahlen)*

sunt, tenere. itaque non nulli ridiculi homines hoc ipsum non insulse interpretantur. dicere enim aiunt Ennium (*L*: enim aiunt *H*: enim aut *AE*) flammam a sapiente (flammam a sapiente *L*: pienti *H* [*post xxxvi litt. sp.*] *AE*) facilius ore in ardente opprimi quam bona dicta teneat; haec scilicet bona dicta quae salsa sint; nam ea dicta appellantur proprio iam nomine.

CLXVIII

(a) Cicero, *De orat.* 3.162: primum est fugienda dissimilitudo:
caeli ingentes fornices.

319

quamuis sphaeram in scaenam, ut dicitur, attulerit Ennius, tamen in sphaera fornicis similitudo inesse non potest.

(b) Varro, *Ling.* 5.19: a chao cauum (*Laetus*: chouū *F*) et hinc caelum...et Ennius item ad cauationem: 'caeli ingentes fornices'.

CLXIX

(a) Cicero, *Rep.* 1.49: concordi populo et omnia referente ad incolumitatem et ad libertatem suam nihil esse inmutabilius, nihil firmitus...itaque cum patres rerum potirentur numquam constitisse ciuitatis statum; multo iam id in regnis minus quorum, ut ait Ennius, 'nulla (*Mai*: nulla regni *cod.*) sancta societas nec fides est'.

(b) Cicero, *Off.* 1.26: maxime autem adducuntur (ad hoc adducuntur *p*) plerique ut eos (uti eos *p*) iustitiae capiat obliuio cum in (in *om. pς*) imperiorum honorum gloriae cupiditatem inciderunt (*Zp*: inciderint *cς*). quod enim est apud Ennium,

nulla sancta societas nec fides regni est,

320

id latius patet. nam quicquid eiusmodi est in quo non possint (*Z*: possunt *XXς*) plures excellere, in eo fit plerumque (plerumque fit *p*) tanta contentio ut difficillimum sit seruare sanctam societatem.

CLXX

Cicero, *Orat.* 155: idem poeta qui inusitatus contraxerat 'patris mei meum factum pudet' pro meorum factorum (*cf. fr. XVIIb*)... non dicit liberum ut plerique loquimur cum cupidos liberum aut in liberum loco dicimus sed ut isti uolunt:

neque tuum umquam in gremium extollas liberorum ex te genus. 321

CLXXI

(a) Cicero, *Orat.* 155: non dicit liberum ut plerique loquimur... sed ut isti uolunt (*cf. fr. CLXX*)... et idem: 'namque Aesculapi (*L: excola*** A*) liberorum (*v. 326*)'.

(b) Cicero, *Tusc.* 2. 38: quin etiam uidemus ex acie efferri saepe saucios, et quidem rudem illum et inexercitatum quamuis leui ictu ploratus turpissimos edere. at uero ille exercitatus (*exercitus K¹*) et uetus ob eamque rem fortior medicum modo requirens a quo obligetur

o Patricoles

inquit *ad uos adueniens auxilium et uestras manus* 322

peto priusquam oppeto malam pestem mandatam hostili manu —

neque sanguis ullo potis est pacto profluens consistere —

si qui sapientia magis uestra mors deuitari potest; 325

namque Aesculapi liberorum saucii opplent porticus.

non potest accedi.

certe Eurypylus hic quidem est! hominem exercitum! ubi tantum luctus continuatur (*ζ: luctum continuatus GKR*) uide quam non flebiliter respondeat, rationem etiam adferat cur aequo animo sibi ferendum sit:

qui alteri exitium parat,

eum scire oportet sibi paratam pestem ut participet parem. 328

abducet (*abducit V²*) Patricoles credo ut conlocet in cubili

CLXX 321 neque tuum *A: neque tu L*

CLXXI (b) 326 esculapi *K: aesculapii GRV* 328 exitium *G²V²: exitum*

G¹V¹ 329 paratum *Bentley*

(*V²ζ: cubiculi X*), ut uulnus obliget (*non obliget K*). si quidem homo esset — sed nihil uidi minus (*uidiminus V^c: uidimus X*). quaerit enim quid actum sit:

eloquere eloquere res Argiuum proelio ut se sustinet. 330

non potest ecfari tantum dictis quantum factis suppetit laboris.

quiesce igitur et uolnus alliga. etiam si Eurypylus posset non posset Aesopus.

ubi fortuna Hectoris nostram aciem aciem inclinatum—

et cetera explicat in dolore; sic est enim intemperans militaris in forti uiro gloria. ergo haec ueteranus miles facere poterit, doctus uir sapiensque non poterit?

CLXXII

Cicero, *Orat.* 160: Burrum semper Ennius, numquam Pyrrhum;

ui patefecerunt Bruges, 334

non Phryges. ipsius antiqui declarant libri.

CLXXIII

Cicero, *Fin.* 2. 41: nec uero audiendus Hieronymus, cui summum bonum est idem quod uos interdum uel potius nimium saepe (*minimum sepe V: sepe minimum BE*) dicitis, nihil dolere. non enim si malum est dolor carere eo malo satis est ad bene uiuendum. hoc dixerit potius Ennius:

nimum boni est cui nihil est mali. 335

nos beatam uitam non depulsione mali sed adeptione boni iudicemus.

CLXXIII *Publilius Syrus, *Sent.* 430 nimium boni est in morte cui nil sit mali.

331 ecfari *V: hecfari K: haecfari GR* 333 haectoris *X* inclinatum (*dedit*) *Ribbeck*

CLXXII 334 Bruges *Victorius: fruges FPM: phryges O: phryges A*

CLXXIV

Cicero, *Tusc.* 3.5: at et morbi perniciosiores pluresque sunt animi quam corporis. hi enim ipsi odiosi sunt quod ad animum pertinent eumque sollicitant,

animusque aeger

ut ait Ennius

semper errat;

neque pati neque perpeti potest, cupere numquam desinit.

336

CLXXV

Cicero, *Tusc.* 3.39: quid ergo? huiusne uitae propositio et cogitatio aut Thyestem leuare poterit aut Aetam (aetam X: oetam *K²R²V³*), de quo paulo ante dixi, aut Telamonem pulsum patria exulantem atque egentem...

43: ad hancine igitur uitam Telamonem illum reuocabis ut leues aegritudinem?...

44: ...quaerendum igitur quem ad modum aegritudine priuemus (*K²R²V³*: priuemur X) eum qui ita dicat:

pol mihi fortuna magis nunc defit quam genus.

namque regnum suppetebat mi, ut scias quanto e loco,

quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna accidat.

338

quid? huic calix mulsi impingendus est, ut plorare desinat... ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta: 'ex opibus summis opis egens Hector tuae (cf. fr. XXVII h)'. huic subuenire debemus...

46: ...eripiamus huic aegritudinem...

CLXXVI

Cicero, *Tusc.* 4.70: quis est enim iste amor amicitiae? cur neque deformem adulescentem quisquam amat neque formosum senem? mihi quidem haec in Graecorum gymnasiis

CLXXV 339 neque K mi Grotius: mihi X

nata consuetudo uidetur, in quibus isti liberi et concessi sunt amores. bene ergo Ennius:

flagiti principium est nudare inter ciuis corpora.

341

qui ut sint, quod fieri posse uideo, pudici, solliciti tamen et anxii sunt, eoque magis quod se ipsi continent et coercent.

CLXXVII

Cicero, *Nat. deor.* 2.64: sed ipse Iuppiter, id est iuuans pater...

65: hunc igitur Ennius, ut supra dixi, nuncupat ita dicens 'aspice hoc sublime candens quem inuocant omnes Iouem' planius quam (*PB*: quem *AHV¹*: que *GV²*) alio loco idem

†cui† *quod in me est exsecrabor hoc quod lucet quicquid est.*

342

CLXXVIII

Cicero, *Diu.* 1.88: Amphiloachus et Mopsus Argiuorum reges fuerunt sed iidem augures, iique urbis in ora maritima Ciliciae Graecas condiderunt. atque etiam ante hos Amphiaras et Tiresias, non humiles et obscuri neque eorum similes, ut apud Ennium est,

qui sui quaestus causa fictas suscitant sententias,

343

sed clari et praestantes uiri qui auibus et signis admoniti futura dicebant.

CLXXIX

Cicero, *Diu.* 2.57: Democritus quidem optumis uerbis causam explicat cur ante lucem galli canant (*B*: cantant *AV*); depulso enim de pectore et in omne corpus diuiso et mitificato (modificato *V²*) cibo cantus edere quiete satiatos; qui quidem silentio noctis (noctis *ex corr. B*), ut ait Ennius,

fauent faucibus russis

344

cantu plausuque premunt alas.

CLXXVI 341 flagitii X ciues *G(?)R^{rec}*

CLXXVII 342 qui *Gulielmius* licet *V*

CLXXVIII 343 ficta *B^p*: factas *V*

CLXXIX 345 cantu *V^cB^p*: cantus *AV^pB^c* lausuque *AV^p*

CLXXX

Cicero, *Diu*, 2.127: iam uero quis dicere audeat uera omnia (*A^cB*: ueras omnia *A^p*: uera somnia *V*) esse somnia?

aliquot somnia uera

inquit Ennius

sed omnia non necesse est.

346

CLXXXI

(a) Cicero, *Off.* 1.61: itaque in probris (inprobis *Lpb*) maxime in promptu est si quid tale dici potest: 'uos enim (etenim *p^s*) iuuenes animum geritis muliebrem, illa uirgo uiri'; et si quid eiusmodi:

Salmacida spolia sine sudore et sanguine.

347

(b) Festus, p. 439. 10: SALMACIS nomine nympa, Caeli et Terrae filia, fertur causa fontis Halicarnasi aquae appellandae fuisse Salmacidis (*uulgo*: salacidis *F*); quam qui bibisset uitio in pudicitiae mollesceret. ob eam rem †que id† eius aditus, angustatus parietibus, occasionem largitur iuuenibus petulantibus antecedentium puerorum puellarumque uiolandarum (*Augustinus*: uitolandarum *F*) quia non patet effugium (*Timpanaro*: patefugium *F*). Ennius: 'Salmacida spolia (salmacidas polla *F*) sine sanguine et sudore'.

CLXXXII

Cicero, *Off.* 2.23: omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas ac tenendas (tuendas *Lp*: tuendas tenentes *P*: tenendas ac tuendas *H^s*) quam diligere nec alienius quam timeri. praeclare enim Ennius:

quem metuunt oderunt; quem quisque odit periisse expetit.

348

CLXXXII *Hieronymus, *Epist.* 82.3.2 quem metuit quis odit, quem odit perisse cupit.

CLXXX 346 non necesse est *F*: nonnunc haec esset *AV*: non nunc necesse est, sed nunc linea transuersa del. *B*

CLXXXII 348 perisse *codd.* expetit *ZLp*: cupit *c*

CLXXXIII

Cicero, *Off.* 2.62: propensior benignitas esse debet in calamitosos nisi forte erunt digni calamitate. in iis tamen qui se adiuuari uolent (uolunt *b*), non ne adfligantur sed ut altiore gradum ascendant, restricti omnino esse nullo modo debemus sed in deligendis (diligendis *Lp*) idoneis iudicium et diligentiam adhibere. nam praeclare Ennius:

benefacta male locata malefacta arbitror.

349

CLXXXIV

(a) Cicero, *Off.* 3.104: sed in iure iurando non qui metus sed quae uis sit debet intellegi (intellegi debet *X^s*). est enim ius iurandum affirmatio religiosa; quod autem affirmate et (*Zp^s*: affirmat et *c*) quasi deo teste promiseris, id tenendum est. iam enim non ad iram deorum, quae nulla est, sed ad iustitiam et ad fidem (ad iustitiam et fidem *Lc*: ad fidem et iustitiam *p*) pertinet. nam praeclare Ennius:

o Fides alma apta pinnis et ius iurandum Iouis.

350

qui ius igitur (igitur ius *X^s*) iurandum uiolat, is fidem uiolat quam in Capitolio uicinam Iouis optimi maximi (ioui *c*), ut in Catonis oratione est, maiores nostri esse uoluerunt.

(b) Apuleius, *Socr.* 5: neue per ista iuretur, cum sit summi deorum hic honor proprius. nam et ius iurandum Iouis (*Brant*: iurandum iouis iurandum *codd.*) dicitur, ut ait Ennius.

CLXXXV

Cicero, *Lael.* 64: quid? haec ut (ut *om. P*) omittam, quam graues, quam difficiles plerisque uidentur calamitatum societates! ad

CLXXXIII 349 benefacta *Z*: bene facta *ς*: beneficia *X* male facta *codd.*

quas non est facile inuentu qui descendant (discendant *P*: distendant *M*: discedant *K*). quamquam Ennius recte:

amicus certus in re incerta cernitur. 351

tamen haec duo leuitatis et infirmitatis plerosque conuincunt, aut si in bonis rebus contemnunt aut in malis deserunt.

CLXXXVI

Varro, *Ling.* 5.14: locus est ubi locatum quid esse potest, ut nunc dicunt collocatum. ueteres id dicere solitos apparet... apud Ennium:

o terra Thraeca ubi Liberi fanum inclutum 352
Maro locauit.

CLXXXVII

Varro, *Ling.* 5.23: terra, ut putant, eadem et humus; ideo Ennium in terram cadentis dicere:

cubitis pinsibant humum. 354

CLXXXVIII

Varro, *Ling.* 5.64: terra Ops, quod hic omne opus et hac opus ad uiuendum, et ideo dicitur Ops mater quod terra mater. haec enim

terris gentis omnis peperit et resumit denuo. 355

quae dat cibaria, ut ait Ennius, quae quod gerit fruges Ceres. antiquis enim quod nunc G C (*Lachmann*: & *F*).

65: idem hi dei Caelum et Terra, Iuppiter (*Iupiter F*) et Iuno quod, ut ait Ennius,

istic est is Iuppiter quem dico, quem Graeci uocant 356
aerem, qui uentus est et nubes, imber postea,
atque ex imbre frigus, uentus post fit, aer denuo.

CLXXXVI 352 Thraeca *Fleckeisen*: treca *F* inclutum *Gulielmius*: inciuit *F*
353 miro ut uid. ras. ex maro *F* locauit *Ribbeck*
CLXXXVIII 356 iupiter *F* 358 uentus *Laetus*: uentis *F*

†haec propter† *Iuppiter sunt ista quae dico tibi.*
†qua† *mortalis atque urbes beluasque omnis iuuat.*

quod hinc (*L. Spengel*: hic *F*) omnes et sub hoc, eundem appellans dicit 'diuumque hominumque pater rex'.

CLXXXIX

Varro, *Ling.* 7.12: tueri duo significat, unum ab aspectu, ut dixi, unde est Enni (*C. O. Mueller*: enī *F*) illud:

tueor te senex? pro Iuppiter! 361

...alterum a curando ac tutela...

CXC

Varro, *Ling.* 7.12: quare a tuendo et templa et tesca dicta cum discrimine eo quod dixi.

13: etiam indidem illud Enni (*Scaliger*: enī *F*):

extemplo acceptum me necato et filium. 362

extemplo enim est continuo quod omne templum esse debet continuo saeptum (septum *F*) nec plus unum introitum habere.

CXCI

Varro, *Ling.* 7.16: Ennius:

ut tibi Titanis Triuia dederit stirpem liberum. 363

Titanis Triuia Diana est, ab eo dicta Triuia quod in triuio ponitur fere in oppidis Graecis uel quod luna dicitur esse, quae in caelo tribus uis mouetur, in altitudinem et latitudinem et longitudinem. Titanis dicta quod eam genuit, ut (*L. Spengel*: ut ni *F*) Plautus (*cf. Bacch.* 893), Lato.

359 iupiter *F*

CLXXXIX 361 iupiter *F*

CXC 362 acceptū, cc ex u corr. *F*: acceptam *Vossius* necato *Scaliger*: negato *F*

CXCII

Varro, *Ling.* 7.19: Enni (ennii F):

Areopagitae quid dedere †quam pudam† 364

Areopagitae ab Areopago; is locus (*Laetus*: his locis F) Athenis.

CXCIII

Varro, *Ling.* 7.48: apud Ennium:

quaeque in corpore caua caeruleo 365

caeli cortina recepat.

caua cortina dicta quod est inter terram et caelum ad similitudinem cortinae Apollinis; ea a corde quod inde sortes primae existimatae.

CXCIV

Varro, *Ling.* 7.49: apud Ennium:

quin inde inuitis sumpserint perduellibus. 367

perduelles dicuntur hostes.

CXCv

Varro, *Ling.* 7.87: lymphata dicta a lymphā; <lymphā> (*add. L. Spengel*) a Nymphā, ut quod apud Graecos Θέτις, apud Ennium:

Thelis illi mater. 368

CXCVI

Varro, *Ling.* 7.89: apud Ennium:

si uoles aduortere animum comiter monstrabitur 369

comiter hilare ac lubenter cuius origo graeca κῶμος (*Aldus*: comos F).

CXCIII 365 quaeque in corpore caua caeruleo *Bergk*: caua quaeque in corpore caeruleo *Turnebus, Aduers. XXIII.17*: quaeque in corpore causa ceruleo F 366 caeli cortina recepat *Turnebus*: cęlo orta nare ceptat F

CXCIV 367 uindictam uictis *Scaliger*

CXCv 368 Thelis *Turnebus*: thetis F

CXCvII

(a) Varro, *Ling.* 7.93: euax uerbum nihil significat sed effutitum naturaliter est— ut apud Ennium:

hehae! ipse clipeus cecidit. 370

(b) Grammaticus incertus, *Gramm.* v 574.24: clipeus (L: clypeus M) generis masculini, ut Ennius: 'cecidit clipeus (L: clypeus M)'.

CXCvIII

Varro, *Ling.* 7.93: euax uerbum nihil significat sed effutitum naturaliter est— ut... apud Ennium:

heu mea puella †spe† quidem id succenset tibi. 371

CXCIX

Varro, *Ling.* 7.101: apud Ennium:

uocibus concide †facimus et† obrutus. 372

mussare dictum quod muti non amplius quam MV dicunt.

CC

Rutilius Lupus 1.12: Διαφορά. hoc schema <est> (*add. Ruhnken*) cum uerbum iteratum aliam sententiam significat ac significauit primo dictum (*Stephanus*: dictum est *codd.*)... item in Enni uersu (*Halm*: Enni uersus *Meineke*: uniuersum *codd.*):

mulierem: quid potius dicam aut uerius quam mulierem? 373

CCI

Paulus, p. 110.16: METVS feminine (femine R) dicebant. Ennius:

uiuam an moriar nulla in me est metus. 374

CXCvIII 371 ipse quidem *Lachmann*

CXCIX 372 facito musset *L. Mueller*

CCI 374 meto R

CCII

Festus, p. 166. II: NAVCVM ait Ateius Philologus poni pro nugis. Cincius quod oleae nucisque intus sit. Aelius Stilo omnium rerum putamen. glosematorum autem scriptores fabae grani quod haereat in fabulo. quidam ex Graeco, quod sit $\nu\alpha\iota$ καὶ οὐχί, leuem hominem significari. quidam nucis iugulandis, quam Verrius iugulandam uocat, medium uelut dissepimentum. Plautus...et Naeuius...sed <et> (*uulgo*: sed F) Ennius:

illic est nugator nihili non nauici homo.

375

CCIII

Festus, p. 218.2: OBSIDIONEM potius dicendum esse quam obsidium adiuuat nos testimonio suo Ennius (pacuuius X) in Telamone quom (cum X) ait...item alio loco:

Hector qui haud cessat obsidionem obducere.

376

CCIV

Festus, p. 388.25:

traxit. sosp

omnes ferre auc

Afranius in Ep

seruent tuis

'maxime Teu<rorum ductor quo sospite>

numquam'. Enn

parentem et pa

sospitem. Acc

rite ad patri

set. Ennius uid

377

CCII 375 illic *Vrsinus*: illuc F nihili *Vrsinus*: nihil F

CCIV SOSPES, saluus. Ennius tamen sospitem pro seruatore posuit. SOSPITARE est bona spe adficere aut bonam spem non fallere — *Paulus*

ficare cum dix
liber. ceterum s
ait esse bone spe
spem non falle

CCV

Festus, p. 482.8: TOPPER significare ait Artorius cito fortasse celeriter temere...ira'; Sinnius (*C. O. Mueller*: iras ennius F) uero sic: 'topper fortasse ualet in Enni et Pauci scriptis; apud Ennium est

topper quam nemo melius scit.

378

CCVI

Festus, p. 488.22:

ero aspera difficilia aditu

ca aspera saxa tesca tuor 379

CCVII

Festus, p. 494.12: TAM...at antiqui tam etiam pro tamen usi sunt, ut Naeuius...Ennius:

ille meae tam potis pacis potiri.

380

CCVIII

Paulus, p. 507.12: VITVLANS, laetans gaudio ut partu (pastu uitulus *Augustinus*). Ennius:

is habet coronam uitulans uictoria.

381

CCIX

Aurelius, *Ad Frontonem epist.* p. 27.25: in ea fortuna constitutum in qua, ut Q. Ennius ait,

omnes dant consilium uanum atque ad uoluptatem omnia.

382

CCVI TESCA, loca augurio designata. Cicero aspera ait esse et difficilia — *Paulus*: templa antiqua tesca esse ait †cuero† aspera difficilia aditu. Ennius ardua aspera saxa †tuos† — *lib. Vat. n. 2731 (Mommsen, SB Berlin 1864, 64 [= Ges. Schr. VII 276])*

CCVII 380 patis V

CCX

Aurelius, *Ad Frontonem epist.* p. 55.18: de Herode quod dicis, perge, oro te, <et> (*add. Haupt*), ut Quintus noster ait,

peruince pertinaci peruicacia. 383

CCXI

Helenius Acro, *Hor. Carm.* 3.11.17-18 (Cerberus, quamuis furiale centum | muniant angues caput eius): ut ait Ennius:

angue uillosi canis. 384

CCXII

Nonius, p. 196.29: CAEMENTA neutri, ut est usu (usus *B^A*)... feminini. Ennius:

labat, labuntur saxa, caementae cadunt. 385

CCXIII

(a) Nonius, p. 197.28: QVIS et generi feminino adtribui posse ueterum auctoritas uoluit... Ennius:

et quis illaec est quae lugubri succincta est stola? 386

(b) Pompeius, *Gramm.* v 206.20: apud maiores nostros indifferenter inuenimus hoc pronomen, et 'quis uir' et 'quis mulier'... 'quis mulier' habemus et in Ennio et in Pacuio et in ipso Terentio.

CCXIV

Nonius, p. 205.23: FRETVM neutri tantum generis esse uolumus... masculini... Ennius:

crassa puluis oritur, omnem peruolat caeli fretum. 387

CCX 383 peruicacia *m²*: peruicaciam *m¹*

CCXII 385 labuntur *uulgo*: lababuntur *codd.* caementae *Iunius*: caementa *codd.*

CCXV

Hieronymus, *Epist.* 60.14.4: Naeuius poeta 'pati' inquit 'necesse est multa mortalem mala'. unde... prudenterque Ennius

plebes

ait

in hoc regi antestat: loco licet

388

lacrimare plebi, regi honeste non licet.

ut regi, sic episcopo. immo minus (plenius *G*) regi quam episcopo (quam episcopo regi *G*: episcopo quam regi *Ψ*). ille enim nolentibus praest, hic uolentibus.

CCXVI

Diomedes, *Gramm.* I 345.1: item adeo adis: hoc iteramus adito aditas dictitantes, ut Ennius:

ad eum aditauere.

390

CCXVII

Diomedes, *Gramm.* I 400.15: plura enim uerba quae uulgo passiuo more declinamus apud ueteres diuersa reperiuntur enuntiata declinatione... moro... Ennius (Ennius *om. B*):

†an aliquid quod dono illi morare sed accipite†

391

CCXVIII

(a) Diomedes, *Gramm.* I 447.5: homoeoteleuton est oratio similibus clausulis terminata, id est pari uerborum exitu finita, ut apud Ennium:

*eos reduci quam relinqui, deuehi quam deseri
malui.*

392

CCXV 388 plebis *Φ*: plebs *mDB p.c.m²* regio *GAKΦΨB* antistat *GKB*: antistet *m a.c.m²* (antesto *in mg. m²*): antistant *Ψ* 389 lacrimari *ΦB*

CCXVI ut Ennius 'ad eum aditauere' *huc transposuit Scioppius*

CCXVII 391 morares sed *ς*

CCXVIII (a) 392 eoste duci *M*: eos deduci *AB* quam relinqui *om. ABM* deuihi *M*: deuei *A* deserit *M* 393 maluit *B*

THE FRAGMENTS

(b) Donatus, *Gramm.* IV 398.24: homoeoteleuton est cum simili modo (est cum similiter *P*: est oratio cum simili modo *S*) dictiones plurimae finiuntur ut 'eos reduci (eos reuei *S*) quam relinqui deuehi (relinquere deuei *S*) quam deseri malui'.

(c) Charisius, p. 370.27: homoeoteleuton est oratio pari uerborum exitu finita ut 'hos reduci (seduci *N*) quam relinqui, deuehi (deui *N*) quam deseri malui (ma \ddot{l} lu *N*)'.

CCXIX

Seruius auct., Verg. *Georg.* I. 12-13 (cui prima frémentem | fudit equom): nonnulli uero ob hoc 'cui prima frementem fudit aquam' legunt quod ueteres murmura aquae fremitum dicebant. Ennius:

ager oppletus imbrum fremitu.

394

CCXX

(a) Seruius auct., Verg. *Georg.* 4. 170-1 (fulmina massis | cum properant): fulmina properant uetuste ait, ut...et Ennius: 'festinat diem'.

(b) Seruius auct., Verg. *Aen.* 9. 401 (properet per uolnera mortem): aut deest adire (*Commelinus*: audire *F*) aut deest ad... aut certe antique properet mortem, ut... Ennius:

festiuum festinant diem.

395

CCXXI

Seruius, Verg. *Aen.* I. 4 (saeuae memorem Iunonis ob iram): cum a iuuando dicta sit Iuno quaerunt multi cur eam dixerit saeuam et putant temporale epitheton quasi saeua circa

CCXX (b) 395 festiuum *Danielis*: festinum *F* dies *F*

INCERTA

Troianos, nescientes quod saeuam dicebant ueteres magnam, ut Ennius:

induta fuit saena stola.

396

id est magna.

CCXXII

Seruius auct., Verg. *Aen.* 2. 62 (certae occumbere morti): OCCUMBERE MORTI. nouae locutionis figura et penitus remota. Ennius:

*ut uos nostri liberi
defendant, pro uostra uita morti occumbant obuiam.*

397

CCXXIII

Seruius auct., Verg. *Aen.* 3. 241 (ferro foedare uolucres): FOEDARE, cruentare. Ennius:

ferro foedati iacent.

399

CCXXIV

Seruius, Verg. *Aen.* 6. 686 (effusaeque genis lacrimae): GENIS, palpebris. Ennius de dormiente:

inprimitque genae genam.

400

CCXXV

Seruius, Verg. *Aen.* 7. 319-20 (nec face tantum | Cisseis praegnas ignis enixa iugalis): CISSEIS, regina Hecuba, filia secundum Euripidem Cissei (cisei *ASL*), quem Ennius Pacuuius et Vergilius sequuntur; nam Homerus Dymantis (dimantis *codd.*) dicit. haec se facem parere uidit et Parin creauit qui causa fuit incendii.

CCXXI 396 inducta (*corr.*) *N*

CCXXII 397 nfi *C*: ufi *C*⁵: uestri *f* 398 uestra *C*⁵ *f* obuiam *om. f*

CCXXIV 400 inprimit *M* rene *H*: genaeque *M*

THE FRAGMENTS

CCXXVI

Seruius, Verg. *Aen.* 9.255-6 (integer aeui | Ascanius): INTEGER
AEVI, adulescens cui aetas integra superest, unde Ennius

deos aeui integros

401

dicit quibus multum aeui superest.

CCXXVII

Seruius auct., Verg. *Aen.* 9.747 (hoc telum mea quod ui dextera
uersat): VERSAT, librat, iactat. et est Ennianum

uersat mucronem.

402

COMMENTARY

THE TRAGEDIES OF
ENNIUS

THE FRAGMENTS
EDITED WITH AN INTRODUCTION
AND COMMENTARY

BY
H.D. JOCELYN

*Reader in Latin in the
University of Sydney*

CAMBRIDGE
AT THE UNIVERSITY PRESS

1967